



Vabarna Jane:

„Tervtä teid ülembsootska aamõtist ni soovi uma rahvalõ edenemist, üttheoitmist, tervüist ni kimmüst uma tegemistõh!“
lk 2



Valgu Meel:

„Tuu jaos, õt kaosi-i seto leelolõ umanõ sõnnu säädmsõ mõistminõ, om vaia lukõ vannu lauluritu ja kullõlda' arhiivilindstüisi.“
lk 2



Lennuki Urmas:

„Mullõ meelüs Petseremaa igätsüse man tuu, õt ku miaki' joud ütthe väigokõist kultuuri ja kiilt eloh hoita', sis om tuu sooalinõ.“
lk 3

Setomaa



Hind 1 euro

August 2021, nr 8 (381)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Seto Kuningriik ai Lobotkah pilve' lakja

Seto Kuningriik om tuhandidõlõ setodõlõ vai näide sõbrolõ süameasi.

KAUKSI ÜLLE

Ku mõni aasta tagasi paar Setomaa juuriga nuurt ütli', õt tuu aasta nä tulõ-i kuningriiki, a läävä' mõnõlõ töösõlõ festivalilõ, sis ma õkva ar' süändü – kas taa om sis kõgõst festival? Ku märkmä naada', sis määndsegi' festivali tunnusõ' taal sündmusõl jo omma', a tahas luuta', õt taa õks om seto rahvalõ suvõ kõkõ tähtsämp pido. Šookõrd oll' noid, kiä' jäti' tulõmalda' kufa tõbõ ähvärduisel, osa taha-s laskõ' pulgaga nõnna tsorki', osa nakaš riigi ilma-teadõt uskma – lubati jo laus-sato, a õks oll' rahvast kokko tulnu küländ ja tull' mano ja mano. Tsillõkõnõ ja nigu näütise jaost hainast puhtas niidet Lobotka külä võtt' vasta tuhandit seto kultuuri hoitjit. Kuningriigih oll' šookõrd ka Väiko Kuningriik vai latsipäiv samal pääväl ja tuu om ütlemäldä' hüä muutus, saava' sis latsõ' ja noorõ' kõgõst osa. Hüä miil oll' õkva kiioraga jalotava nuursootska Operi Rainiga juttu aia' ja lubahus lehte kirota' saia'.

Kuningriigih saava' uma seto loomingu rahva ette tuvva' kõik meistri' – ostõtas kaadsakan-gast, tellitäs seto rõivit ja ehtit, kullõldas vanna leelot ja vahtsõt muusikat. Šookõrd, ku Mokor-



Seto Kuningriigi meistri'

Sundelli Harri pilt

nulga kooriga laulimi külälava pääl „Mingu-õi randa mehele“, kostu pia sama kõvastõ päälava päält ansambli Hõim, kiä laul' mu sõnnulõ tett vahtsõt laulu äpplist-ubinast. Huvitav kogõmus – hinnäst üle laulda'! Käsitüütelke ala päälaval toimuv kõrvu õs kosta', a külälava iih oll' kuurõ ja pillimiihi kul-lõmah kõik aig hulga inemisi.

Kuningriigih om hõste valit kaup müügil – hulga käsitüüd, keraamikat, puutüüd, kõnõlmalda' piirakist ja ollõkõisist. Siski om nii, õt seto sõõgi pak-jidõ ria' omma' viil hõrrõ' ja suurõ' pannii' savvasõ' riah niinimetet festivali süüke kõrvõtõh. Soomõugri samalaad-sil sündmusil keedetäs suuri patoga lõkkidõ pääl ruug ja külätelgeh kostitadas külälisi.

Tandsuvõistlusõ' ja sõno-lisõ võistlus haard õks rah-vast ütthe, kirega valitas vaht-

Seto Kuningriigi meistri'

- Kuninga sõnolinõ – Valgu Meel
- Kuningriigi pillimiis – Leima Matis
- Kuninga kargusõkargaja – Hõrn-Ülperi Maafa
- Kuninga kasatsikikargaja – Linnasmäe Villu
- Kuninga leeväküdsäjä – Tulve Jaan-Eik
- Rahva lemmik leeväküdsäjä – Pikalevi Maikal
- Kuninga piiraguküdsäjä – Metsakaevu Elvi
- Kuninga sõirameistri – Kala Ingrid
- Rahva lemmik sõirameistri – Rohumäe Mare
- Kuninga ollõtegiä – Kotovi Heldur
- Rahva lemmik ollõtegiä – Täpsi Aivar
- Kuninga taarimeistri – Sõrmusõ Paul
- Rahva lemmik taarimeistri – Sõrmusõ Paul
- Kuninga veinimeistri – Kosemäe Helju-Helene

- Kuninga handsaajaja – Kasvandiku Hillar
- Rahva lemmik handsaajaja – Kasvandiku Hillar
- Kuninga näpotiimeistri – Mäe Kersti
- Naisi näpotiü rahva lemmik – Kallari Eve
- Kuninga vägümiis – Püve Tanel
- Kuninga pilditegiä – Kotovi Triinu
- Kuninga kalamis – Kolleri Arbo
- Puutüü eriauhind – Grünbergi Maria
- Kuninga külä – Lobotka

Avvu nuursootskalõ ja latsipäävä meistreile!

- Nuursootska – Operi Rain
- Nuurpernaane – Tuiga Ketriin
- Kafus – Valgu Maru

sõt ülembsootskat. Paku pääle saistsi' Vabarna Jane ja Tormi Piret. Laval kostva sootskidõ kitminõ oll' kirglinõ ja huvitavidõ sõnnuga. Poliitikidõ võitlus helüde iist om šoo piinü sõnakunsti kõrval prosta. Ja ütstõist tetä-i maaha!

Ku helü' kokko loeti, and' senine ülembsootska Järvelilli Rein kiiora üle Vabarna Janele.

Tervüist ja õnnõ, ülembsootska! Joba kogonõski rahvas külätii viirde, kost paraat piät tulõma. Ja tulõvagi' väeosa' – müristeh ja lauldõh: kõkõ uhkõmp om Lobotka uma niitmisvägi – iih murutraktori' nigu tanki' ja sis trimmeri' ja lõpuh vana' ausa' vikadi'. Tulõ suuri sõamassinit, kasti' nuuri täüs, tulõ laulu ja pilliga väke.

Kuningriigi pääkõrraldaja oll' šookõrd Viljusõ Karin – valla haridus- ja kultuuriosakonna juhataja. Kõrraldaminõ läts kõrda! Aiifumma! Kohe tuu vihm sis jäie? Hummogupoolõ nessüf kõrrast ja sis läts kohegi muialõ, koh tedä vaia oll'!

Elägu' Seto Kuningriik ja olgu' terveh tä rahvas!

Meeskund sai kuningriigipäävä kõrraldamisõga' hõste kõrda

VILJUSÕ KARIN

Setomaa Vallavaltsusõ haridus- ja kultuuriosakonna juhataja

Kuvvagimuudu om säänestmuudu lännü', õt inne šooaas-

tagast kuningriigipäivä olõ-õs ma varahappa ütteri' kõrda eis' Seto Kuningriigih kaunu'. Ma olõ tiidligult nii-üldä' mitte seto (olõ-õi umma sugupuud põhia-ligult viil uurnu') ja vallavalt-susõh tüüh ollõh olõ mitu aas-

takka kuningriigipäivä paprõ pääl läbi mängnü' (projektijuhina). A šool aastagal oll olu-kõrd sääne, õt tull tetä', ja ma arva, õt kaemalda' koroonavii-rusõ tõkõstamisõ reeglidõlõ ja ilmalõ, sai mu meeskund kõr-

raldamisõga' hõste kõrda. Seto kuningriigipäiv om setokõisi aastaga oodõtup suurüritüs, mia ühendäs setokõisi ja hoit eloh perimõskultuuri ja pakk hüvvämiilt jal' kokkosaamisõ üle lähebidõ, sõpru ja tutvõdõga'.

Tšastuška Setomaa jaos

TORMI PIRET

Meil om kuningriigipäiv, seto' omma' rõõmsa', aastaga kõõ parõp päiv, Peko meil om võimsa'!

Augustikuu edimäne puul-pühä om õga aastak tiidä' päiv – sis om Seto Kuningriigi päiv ja töösõ' aša' jäävä' ar'. Šoo päiv om mitmõs aastagas kinni pant. Setomaa jaos.

Ku olt voori olnu Setomaa ülembsootska, sis sootska aamõhtist saa-ai kuningriigipääväl kuvvagimuudu vallalõ. Tuu käu ütthe ja taht umma. Setomaa jaos.

Kuningriigipääväst om vaia seto rõiva' kõrdapite valms säädä', tsäposka' pilisemmä panda'. Inemiisi ütthe haarta' niipallõ, ku saa – perre, sugulaisi, opjõdõ, tutvõdõ siäst. Setomaa jaos.

Seto rõiva' ilosa'
täämbä sälgä pantu,
tüdrikidõl parõba',
tsurrit ar' jo kantu!

Saasi' õks uma' latsõ' ütthe, kinkä töösõ peräst taaha kuningriiki muido minnä'. Õt nimä' uma' seto rõiva' sälgä panõsi', kõnõlõsi', tandsisi', laulasi', pilli mängisi'. Õt seto kultuur näid pite edesi lääsi'. Setomaa jaos.

Saasi' lisäst ummilõ latsilõ ka latsõlatsõ' ütthe. Õt nimä' uma' seto rõiva' sälgä panõsi', kõnõlõsi', tandsisi', laulasi', pilli mängisi'. Õt seto kultuur näid pite edesi lääsi'. Setomaa jaos.

Ku latsõ' ja latsõlatsõ' ni lisäst vähäbä' ja suurõba' opja' eis' kotussist jo omma' kuningriigipääväl, sis nä võisi' tetä' tuud jako seto kultuurist, midä olõ näile pruumnu edesi anda', opada'.

Meil om uma seto kiil,
vana hüä seto stiil,
andku-ui perrä latsilõ
ja panku-ui liinarõivilõ!

Kargusõkargamisõ ja kasatskilüümise mõõduvõtminõ om päältkaejilõ huvtav, ku tandsjit om pallõ. Tuu jaos võtt noorõp tütar kirjapandmisõ paprõ hindä kätte ja naas kuningriiki pite kulatama ni tandsjit kirja pandma. Õt näid õks viländ olõsi'. Setomaa jaos.

Õt tandsjil loohvka karada' olõsi', lätt vaia kimmäst pillimiiist. Ku üttski innine kuninga pillimiis tulõ-õi, sis uma tsurakõnõ om õks rõõmoga valms. Setomaa jaos.

Lätt edesi lk 4.

Setomaa tennäs

- **Kauksi Ülle** – OUT tiatri vällätuumisõ iist ni seto-kiilse meedia õgapäävõtse toimõtamisõ iist.
- **Vabarna Jalmar** – suurõ kontserdipaiga ehitüse ni Setomaa kultuurielo edendamisõ iist.
- **Valgu Meel** – leelo-laagridõ kõrraldamisõ ni latsi setomiilse haridusõ edendamisõ iist.
- **Tormi Piret** – seto keele ni meele edendamisõ iist Talinah ja internetih ni seto tandsokultuuri edendamisõ iist.
- **Kesoneni Helena** – seto-miilse tiatrielo edendamisõ ni vahtsidsõ etenduste vällätuumisõ iist.

Hüä seto rahvas!

Tervtä teid ülembsootska aamõtist ni soovi uma rahvalõ edenemist, ütتهوhtmist, tervüist ni kimmüst uma tegemistõh!

Timahava lätsi kuningriigipäävle tiidmisõga, õt saisa Lobotkah paku pääle. Tehnä kõiki, kiä' mullõ handa saisi', ni ka noid, kiä' sootska Piretit tugõsiva'. Peko tahtminõ oll' päält kuut aastakka vahtsõlt kõütä' minno Setomaa ülembsootska aamõtihõ.

Seto keeleh kõnõlõminõ, kirotaminõ, leelo-taminõ Verska naistõ koorih, karmoška mängminõ, seto tandso', seto süüke tegeminõ, Setomaa sündmuusi kõrraldaminõ, uma talo kobõndaminõ – kõik nuu' tegemisõ' omma' mu värehtist seto kultuuri mano. Nuu' kõütvä' minno Setomaaga ni hoitva' uma kultuuri man kimmält. Hüä' seto' ja seto sõbra', märke' uma' kõüduse' Setomaaga ni tegemisõ', minkaga ti saat seto kultuuri hoita', edendädä', tukõ'.

Hoiamõ' ütehkuih korgõh seto kultuuri nii Setomaal ku ka muial Eestimaal ja Petsere poolõl. Annamõ' edesi ummi tiidmisi latsilõ ni setosilõ, kiä' ummi juuri otsva'.

Seto kuningakülä Lobotka om jo neläs külä Lüübnitsa, Küllätüvä ni Kolossova peräh, koh Seto Kuningriigi päivä peetü. Setomaa külä' omma' ilosa' ni toimõka külärahvaga. Kuningriigipäävä kõrraldaminõ and külärahvalõ mano ütتهوhtmist külä kõrdasäädmisel ni tukõ päävä kõrraldajilõ.

Avvu Seto kuninga küläle Lobotkalõ! Avvu Seto kuninga meistreile! Avvu Seto sõa- ni mereväele!



VABARNA JANE, ülembsootska

Sahvtivõistlus Setomaa Muusiumõh

11. septembril alustusõga' kell 12 nakas Verska Talumuusiumih pääle sahvtipäiv.

Päävä joosul kaias ütehkuih, minkõst sahvti saat kiit' ja mäntsit tarkuusi sahvtikiitmisõ mano om.

Tuul pääväl om ka kõgõ pareba sahvti vällasortminõ. Võistlõmma või õgaüts tuvva' 3 erinevvä sahvti, kas traditsioonilist vai mäntsegi' väiko viguriga'. Purgi suurus piat olõma mitte vähäp ku 500 ml.

Mano saat küüsüdä': Eike Koppel, 5646 2090. Joudu sahvtikiitjilõ!



Nedsäjä küläh opiti jal' seto leelot

Jo kuvvõdat kõrda olnu' Lummo Kati leelolaagrihe korju juuli viimätsil päivil Nedsäjä küllä kokko 35 leelohuvilist naist, 11 miist ja 39 last.

VALGU MEEL

Huvi leelo opmisõ vasta om väiga' suur, hulga huvilisi jäi viil järekorä, selle õt inäbä inemisi maha-as. Suur hüämiil ja avvuasi oll, õt laagrih oll nelli põlvõ Lummo Kati perrätulõjit. Oppajas olli' Kõivo Anne, Ledjanova Aino, Kapteni Maime, Hao Paul, Kalkuni Andreas ja Orasõ Janika. Latsiga' kamandi' Hörn-Ülperi Maaä, Leima Evelin, Nutovi Ritta ja Hörna Aare.

Seto leelo opminõ ja oppaminõ lätt kõikaig tähtsäs. Mi elä-äi inäp säntsel aol, ku seto leelo helisi õgal küläpidol ja latsõ' kasvi' üles leelo seeh. Meid mõotasõ' täämbäne muusiga, riimi' ja rütmi'. Kaomah om seto leelõlõ umanõ mitmõhelüsilus, rütm ja mõistminõ sõnnu säädä'. Kas mi mõista tähele panda', mia om seto leeloh erilinõ, määne om seto leelo, mia om vöödõt UNESCO tsiibo ala? Ku vanastõ latsõ' kuuli' ummi immi ja tõisi naisi-miili laulmah ja sõnnu sääd-mäh, sis jäi traditsioonilinõ sõnnu säädminõ ja mitmõhelüsilus eishindäst külge ja pia-as mõtlõmma toolõ, mia om riim vai paralleelvärss, vana helürida vai alomanõ torrõ. Sõoao nooril sõnalisil olõ-õi inäp pallo eloh iihkujosit perrä jäänü' ja vaest mõistõta-ai tähelegi' panda' vai olda-ai tiidligu', mia om seto leelo lauluritõlõ



Kõivo Anne opas laulu ja kõnõl vanaao elost.

Valgu Meele kogo pilt

umanõ. Ma olõ tähele pandnu', õt juubõlipidodõl tett leelosõna' olõ-õi inäp leelovärsi muudu algriimilitsõ' (sõnnu alostussilbi' omma' üteh värsih ütesagamatsõ'), a hoops lõppriimih (värsse lõpu' läävä' kokko, läävä' riimi, nii ku vahtsõao luulõtusõh), ka' unõhtõdas ütte mõtõht kats kõrda kõrda' ja sagõhöhe lää-äi sõna' viie rütmiga' kokko, mõistõta-ai 8-silbilisi regivärsse.

Tuu jaos, õt kaos-i seto leelõlõ umanõ sõnnu säädmissõ mõistminõ, om vaia lukõ' vannu lauluritu ja kullõlda' arhiivilindstüisi. Ku meil olõ-õi inäp imä' ilolisõ' ja sõsarõ' sõnalisõ', sis mi saa oppi' raamatist ja laulda' üteh Vabarna Anne kooriga' vai Hilana Taarkaga'

arhiivilindstüisi perrä. Leeloga' om sama nii ku näpotüüga', ku mi panõ-õi tähele väigokõist, ku mi mõista-ai vanna hinnada' ja tiidligult oppi', sis hääse' vana' kirä' ja keerolitsõ' näpotüütarkusõ' ja perrä jääs ütevärmilinõ poodilangast koet kinnas. Ma looda, õt leelolaagri tuu mano nuid inemisi, kiä' julgasõ' kirmassil üteh laulta', kiä' mõistva' vannult inemisilt leelo kottalõ küüsüdä' ja näilt oppi' ja kiä' mõistva' arhiivi rikkuiis kasuta' ja toova' unõssihe vaova laulu terveh umah rikkusõh vahtsõst täämbätsehe päivä. Mu jaos oll sõo aastaga laagri kõgõ süändlammistäväp tuu, kuvvamuudu mi olõ loonu' latsilõ keskkunna, koh nä saava' oppi' elolisõl moodul, seto laulu

ja keele seeh ollõh ja täüskasunuidõ tegemisi kõrvalt kaieh, laulu helü kõrvuh kumisõmah. Ummi latsi päält näe, kuvvamuudu näil jääs laul, tands ja pillimäng eis' külge, ilma sunni ja oppamisõlda'. Vana' naase' üttese', õt „kiäki' oppa-as latsi, eis' mõistsõ“ ja nii omgi', ku mi tuu nä laulu, keele ja kultuuri sisse.

Aifumma hüvvile avitajilõ: Eesti Kultuurkapital, Setomaa Kultuurprogramm, Setomaa vald ja Põlva Lions klubi. Suur kumarus kõigilõ oppajilõ, Suurõ-Nedsäjä naisilõ hüvvi süüke iist, hüvvile abilisilõ, Lummo hõimulõ ja kõölõ Nedsäjä külä rahvalõ uma külä ja kodomoro vallahõtegemisõ iist leelolaagri rahvalõ.

Miitsirk ja hüürläne

TORMI PIRET

Seto keele ja tandso liinalaagre vedosnik

Elli' kõrd miitsirk ja hüürläne. Nä olli' suurõ sõbra'. Önnõ kõnõli' tšuu eismuudu. Ütel ilosal pääväl lätsi' nä ütehkuih ilma pite lindämä. Hakatusõst lints' miitsirk ja hüürläne ütele poolõ. „Ma pöoran vasakule,“ ütel' hüürläne. Miitsirk saa-as pers hõste arvu, midä hüürläne kõnõli, ni huiga's umah keeleh vasta: „Läke' õkva edesi!“

Näkk sis miitsirk kirivät lillikõist ja istõ häiermü pääle. Lillikõnõ oll' väega makõ hõnguga. Miitsirk tsusa's uma nõna häiermü sisse ja sai tast suurõ lõvvatäve mett.

Kuralõ poolõ käädnü hüürläne näkk ütte tšurra ja mõtõl, õt timmä om hüä tsusada'. „Ar' sa putku-ui minnu,“ kamand' tšurakõnõ. Hüürläne saa-as tuust keelest arvu ja tahtsõ õkva tšura kõtu pääle istu'. Inne viil, ku tä tuud joud' tetä', haard' tšurakõnõ repi mant kärbläse piidsa ja jää-äs pallõ puudu, õt hüürläne olõs otsa löüdnü.

Miitsirguga om sõodmuudu,



Seto keele ja tandso liinalaagre 3. päiv, Vabaõhumuuseumi Seto talo laudah.

Tormi Pireti pilt

õt ku tä ar' olõ-õi koolnu, sis lindas ka parhilla' üte häiermü päält töösõ pääle ja kõik lillikõsõ' omma' timä sõbra'. Kohe hüürläne kattõ, olõ-õi tiidä'.

Sääne vahtsõnõ seto jutus sündü kogo ilma edimädseh seto keele ja tandso liinalaagreh Talinah laagre perämädseh pääväl laagreh olõjidõ puult. Laagre vedosnik om taad jutust tšuuatkõnõ praavidanu.

Seto keele ja tandso liina-

laagre oll' nuilõ, kiä' tahtsõ' kõnõlda' kol' päivä ütتهjärege önnõ seto kiilt. Ja oppi' seto tandsa. Latsilõ ja täüskasunuilõ – vanhus olõ-õs tähtsä, õks tahtminõ kol' päivä tšukõlda' seto kultuuri seeh.

Edimädseh pääväl opõ sõnnu ja tähtsäbit tiidmiisi seto kultuuri ja Setomaa kottalõ. Töösõl pääväl käve laagreh koõmah katõkõrdnõ Seto kuninga kasatskilüüjä Linnasmäe Villu

üteh kõõ perrega. Kõnõli ja tandso ja küüsse kõkkõ Setomaa, keele ja tandso kottalõ. Kolmandal pääväl olli Vabaõhumuuseumih seto tarõ man. Kaie Riitsaarõ Evari ja Kauksi Ülle välläpanõhkit seto talo laudah – mia om pühäne, mia om pühäserätt, määne om hõpõ, midä seto naase' kannasi'. Hällü man moro pääl pei maaha kirmaski ja tandso laagreh opit tandsa.

Naarda' sai ka – edimädseh pääväl lätsi süüma ja ma küüsse seto keeleh. Laagrilisõ' tahtsõ' nätä', õt mia saa. „Do you need the menu in English?“ tull' vastussõst.

Kolmandal pääväl Vabaõhumuuseumih tere di naksi jalki kõnõlama seto keeleh. Muuseumitüütäjä naas kõnõlama englisõ keeleh. Mi sis seledi, õt las kõnõlas õks eesti keeleh, mi saa arvu külh. A tull' vällä, õt timä mõistaki-is eesti kiilt, ollgi vällämaalanõ.

Sõodmuudu om naidõ hüürläisi ja miitsirkõga – suurõ hüürläse helü om kuulda' pallõ inäbä, a tillõkõsõ miitsirgu uma om illos ja makus.

Miih kõigih om t́suutkõsõ igätsüst

31. juulil oll Karisilla-Petsere maantiil Säpinä küläh Taarka Perimüsiatiri lavastusõ „Petsere-maa igätsüs“ edimäne etendus, mia põhinõs Petseremaa kiränigu ja pikäaolitsõ aokiränigu Vananurme Ilmari sama-nimelitsõl näüdendil, minkõ om kohandanu’ Lennugi Urmas.

KITTUSÕ KELLY

Vananurme tõsielolidsõ näüdendi pääteema om piireülene armastus, minkõ kottalõ võit üldä’ ka’ kontrolljoonõulene armastus. Lavastusõ päämäne teema om piir. Om piir, mia om riike vaihõl, a viilgi’ suurõba’ kiusaja’ omma’ piiri’ inemisõ hindä seeh. „Nuu’ piiri’ kontrollva’ piirivalvuridõst karmibalt, kas ma üledä hinnäst, astu uma unistuisi poolõ, püvvä ideaalõ poolõ vai astu unustusõ tiid. Kõlas idealistligult, a ku mi seeh olõsi-i tuud teismeia’ vai romantikidõ tormi ja tungi, sis olõs ilm hulga igäväp kotus,“ ütles lavastaja Kesoneni Helena.

Vällä reklaamit kooslus Vananurm/Lennuk/Kesoneni/Pungits/Kalkun om suurõpe-räne viisik, kiä’ omma’ kuuh loonu’ midägi’ kandvat ja jäävät ja toonu’ pisara’ silmi jo peris suurõlõ jaolõ kaejist. Ma olõ lavastusõ produtsent ja soo teosõga’ kuuh kasunu’, tahtsõ kohaligu aolehe Setomaa lugõjidõ jaos Urmasõ käest küüsüdä’ mõnõ’ küüsümise’, mäntse’ omma’ mullõ hindälegi’ tähtsä’.



Lennugi Urmas.

Urmas, sa olõt ülnü’, õt olõt välis-seto. Kohes su juurõ-harokõsõ’ sis läävä’?

Imä ja esä omma’ peri Labõritsast. Ma eis’ olõ üles kasunu’ Kesk-Eestih, a mul om setokõisi siäh mitmit sõpru ja tutvõt. Kukki’ ka’ nuist omma’ mõnõ’ hoops Talinah elävä’ seto’.

Mäntse’ omma’ su latsõiä-mälestüse’ Petseremaast?

Latsõiäh olõ hulga kõrdu kaunu’ Labõritsah, koh elli vanaimä. Meeleh om suur

nõgõsõpõld, mia naas pääle tarõ takast. Vana sann, linaläpp, liikva hais, sahvi ja suur valgõ pini Karo. Nõgõsõ’ olli’ hüä käkmiskotus, ku sahvi-rist sai midägi’ näpät vai võimassinaga’ kuulipilljat mängeit ja vanaimä arvatõh olõ-õs tuu kõgõ parep tegeminõ. Vele ja sõsaraga’, kiä’ olli’ vanõba’, teimi vanaimä man sagõhöhe puulatvuga’ „langõvafõhõppit“. Mi ronõ noorõ puu latva, haari lavvast kinni ja lasi puu pain-tõh maa pääle.

Mia pand sinnu dramati-siirmä Vananurme Ilmari näütemängu ja pallõ om tuuh dramatiseeringuh su hindä mälestiisi?

Ütelt puult Helena pakk ja tõsõlt puult ma olõ ammuki’ tahtnu’ seto teemat vallalõ kirotä’. Tuuga’ sis sai’ kats hüvvä asja kokko.

A samah tähtsäp – mu isiklik elo oll joudnu’ ilosahe samasäntsehe kotusõhe, koh soo näütemängu päätegeläne om. Ma otsõ ja igätsi midägi’,

midä olõ-õs inäp säntsel kujol olõmah, nii ku ma timmä igätsi ja otsõ.

Midä om „Petseremaa igätsüs“ sullõ isikligult manõ andnu’?

Kindlahe om tä andnu’ vabanõmisõ kõgõst tuust, mänt-sit õhulossõ ma eis’ umah eloh olõ ehitänü’.

A samah ka’ kõrraligu kooli seto keele jaoh ja tä om minnu kõrdapiteh uma maa külge kinni kõitnü’.

Ku tähtsä sa eis’ piat vanavanõbidõ ja kodokotusõga’ kõüdet traditsioonõ? Kas sul om mõttit, kuvva-muudu näid täämbätsel pää-väl eloh hoita’?

Eismuudu kombõl oll soo tüü tuu kotus, koh ma lepe jalki’ üle aastagidõ esäga’ ja ma olõ naanu’ jal’ timä havva pääl kõnõlõmah kauma. Kindlahe omma’ vanavanõbidõga’ kõüdet kombõ’ tähtsä’, a mäntselgi’ moodul nä läävä’ aoh tõsõst. Mi piagi’ tõsõs mineväh aoh tõistsagamaist eloh hoitma. Tähtsä om sisu.

Kas tulõviguh või su puult setokeelitsit ja -meelitsit näüdendit uuta’?

Ma looda, õt õks. No’ om ka’ kiil lämmält sõrmihe tulnu’. Helena kõnõlõs kõõ, õt no’ olõs vaia suurt eepilist seto luku, ja täl om tävveste õigus, a kahõs olõ-õi ma eis’ nii asatundja. Samah – Helena lavastajakäe-kiri om mu jaos väiga’ huvitav ja mi kindlahe pia loomingulisi plaanõ edesi.

Mia sul hindäl parhilla’ süämepeäl om?

Mullõ meelüs Petseremaa igätsüse man tuu, õt ku miaki’ joud ütte väigokõist kultuuri ja kiilt eloh hoita’, sis om tuu sooaolinõ tiatri. Samah ka’ parhillaanõ kirändüs ja aokirändüs ja film ja muusika. Ma olõ Marimaal nännü’, kuvva-muudu vannu jutussidõ laval kõnõlõminõ muut tuu kultuuri ja keele nuuri jaos museaalsõs ja distantsiirväs. Setomaalõ olõs hädäste vaia, õt olõs inäbä parhillast kultuuri umah keeleh. Mille mitte ka’ setokeelist räppi. Seto keele ja kultuuri saatus sõltus noorist.

„Petserimaa igatsus“ — soo suvõ tiatrielämüs

KAMBRIMÄE EVI

Ku keväjä loi tiadõt, õt om võimalus minnä’ kaema Taarka Perimüsiatiri näütemängu „Petserimaa igatsus“ (Ilmar Vananurme samanimelidse näüdendi om kohandanu Urmas Lennuk), tundsõ, õt soo om tükk, midä ma’ pia nägemä. Joba päälkiri om sääne, õt teküs õgal setol eismuudu tundmus, midägi süämehalu, kurbtusõ ja meeleliigtusõ vahepeälset.

Näütemäng eis’ oll suurõ pinevusõ ja sisemäde palamisõga mängit. Päätegeläisi Valli (Lauli Otsar) ja Pauli (Agur Seim) osatäütjä’ omma’ noorõ inemisõ’, a näide mäng oll’ kaa-sakiskva ja põnnõv. Üteh avidi’ ka huvtava’ rekvisiidi’: post lil-lega’, mia kujot kontrolljuunt; kapi’, mia’ märkse’ Petseri liina ja mastõrat; vana lintmakk, minkõga kujotõdi telehvonisidet. Hoonõh esi’ (Säpinä vana küün) oll’ üts olulinõ rekvisiit eishindäst.

Lugu om mitmõtasapinnalinõ: üts om katõ inemisõ vahelidsõ’ suhtõ’ (igätsüs tõõnõtõsõ perrä, võimatus kokko saia’), tõõnõ igätsüs minkõgi kättesaamadu perrä, mia saaki-i täüde minnä’. Tähtsä kotusõ pääl om näütemänguh igät-

süs ütidsõ Setomaa perrä, mis meil, setodõl, om ammudsõst aost, a viimädsel aastal väiga halusahe hinnäst miilde tulõ-tas (üle kontrolljoonõ saa-ai taudi peräst).

Viil tahas tähelepanu pöördä’ vanaesä kujolõ, kiä etendüseh mitu kõrda kääpäst (tõsõst ilmast) tulõ latsõlast Pauli tugõma. Omma’ seto’ jo kõik-aig esivanõmbit avvustanu’, näide mälehtüses surnuaiah sõõnü’-joonu’ ja ka näide abilõ luutnu’, ku hädä käeh. Siih omgi tä tulnu nõvvu andma Paulilõ, kiä uma ütsindüseh hädäh om.

Nii vähä om nuid tiatri-etendüisi, mia’ seto keeleh omma’ ja viil hüäh seto keeleh! Nooril, kiä’ kiilt uma-vaihõl kõnõlõmisõs inäp tar-vida-ai, om võimalus kullõlda’. Setokeeline näütemäng või küll vähändä’ inemiisi hulka, kiä’ teksti lõpuni mõistva’, a näüt-lejidõ ütehiskva mäng mõos näilegi, kinkõl tekst kõik peräle jovva-ai.

Kokkovõttõh üldeh: oll’ süändkriipvä tiatriõdak, mia kavvas miilde jääs. Aitumma tegijilõ ja lavastajalõ Helena Kesonenile, kiä sood tiatrit vidä. Õt teil olõs joudu edesi tetä’ näütemängõ, mia’ kaejilõ hinge läävä’!



Pääosalisõ Otsari Lauli ja Seimi Agur „Petseremaa igätsüseh“.

Pungitsa Triinu pilt

Sada aastakka seto perrenimmi

AABRAMSI VAHUR

Ku setokõisi peritolõki ütsik-asju üle võit poonta' ja arvamisi om sainast saina, näütüses üte Rokina külä mehe 1849. aastagal avaldõt arvamisõ perrä elä-vät seto' uma kodomaal jo „ilma luumisõst pääle“, [1] sis setokõisi nimmiga' om lugu hulga selgep.

Ristinimmi traditsioon, midä jaetas kõigi eestlâisiga', om ilda tulnu'. Tuu püssi masvu-sõlõ peräst Tõist ilmasõta. Eesti ilmaligu nimetraditsiooni üle-võtminõ om tähendänu' tuud, õt tull jättä' uma, õigõusu alos-põhiaga' traditsioon, mia om no', paar ikä perästpoolõ, pal-lohki' jo unõhtõt. Perrenime', mia' omma' setosilgi', omma' tsuut vanõba' – mõnõ erändiga' omma' nuu' vöödõt 1921. aastaga sügüse. Tuu oll ammu', a õks ka' ildaigu, selle õt muial Eestih oll pia kõik maarahvas saanu' perrenime' jo aastagil 1822–1835. Setokõisi perrenimmi om õool aastagal tsõork juubõl.

Eestlâisi riigi sündüminõ tähend setokõisi jaos pöörä-hüst. Tõösõsminek oll edimält välähpoolinõ, moodu peräst. Eestimuuu vällänägemisõ sai' kõgõpäält setokõisi nime' ja mõnõkümne aastaga peräst, krunditalla luumisõga', järest inäp ka' Setomaa külä'.

Viil Tarto rahu alakirota-misõ aol olõ-õs suurõbal jaol Petsere maakunnah (umbõs 90 protsendil) talorahval perrenimmi. Tuud olõ-õs setokõisil hindil õga ka' vindlâisil. A õks löüdü küllih mõni, kinkõl jo oll perrenimi, ja vaest oll vinne küllih säntsit inäbägi'. Mõnõh küläh oll perrenimmi hüä mit-mõl, säntse' külä olli' näütü-ses setokõisi Lobotka ja vind-lâisi Lisja. Perrenimmi saaminõ 1921. aastaga sügüse läbi viid riikligu suurettevõtmisõ kau-gih oll tähtsä ütime läbieläminõ. Tuu oll mälehtämist väärt aig. Käeh oll viimäne süküs, ku kõik seto külä' olli' viil üteh maa-kunnah. 1918. aastagal luud Petseremaa haard kõiki külli, koh seto' aoluulidsõlt elli'; jo mõni kuu perästpoolõ, 1922. aastaga kevägi, panti Luhamaa nulk kokko Võromaaga'.

Perrenimmi pandmisõ pääle läts pia terveh 1921. aastaga kallendrisüküs, sinnä' sisse tulõ arvõsta' ka' tüü', midä oll vaia



Lauluimä' Martina Iro (Irina Luik), Miku Ode (Jevdokia Kanniste) ja Hilana Taarka (Darja Pisumaa) 1922. a.

Armas Otto Väisäneni pilt ERMi kogost

inne tetä', kokko sis tuu ette-võtminõ oll 19. septembrist 29. detsembrini'. Seto' sai' umbõs 2500 erinevvä perrenimme. Perrenime pidi õgaüts võtma, kiä' oll vähäbält 18-aastaganõ. Vöödõt nimi läts kõrraga' üle abikaasalõ ja alaiälisilõ latsilõ. Võõramoodulisõ perrenime sai asõnda' tõõsõga', eestimuudu perrenimega'. Tuud võimalust ka' kasutõdi. Nimmi saaminõ käve ruttu. Rahvas kutsuti külli kaupa vallahajja, Petsere liina-valtsuistõ, ja päämätselt oll tunni-paariga' kõõ külä perrilõ nime' pant. Kõgõ kipõbalt tekk tüüd Petsere valla komisjon, kõgõ kavvõp läts aigu Lobotka vallah, koh näütüses Miktämäe külä pääle läts aigu kuus tunni. Nime' kannõti protokolli, perre esindäjä kirot paprõlõ ala vai vaot sõrmõjale. Nime võtmisõ kottalõ anti tunstus. Ku perrel esindäjä olõ-õs, määräti perrenimi „vägüse“ – komisjoni arva-misõ perrä.

Tuulaiga oll Petseremaal nelli valda: Lobotka, Petseri, Pankjaviitsa ja Irboska. Õgah vallah ja Petsere liinah oll aamõdih uma kolmõnõ perrenimmipandmisõ komisjon. Kokko oll komis-jonõh 20 inõmist. Näist kol-tõist, kinkõ siäh ka' komisjonõ esimehe', peri Lõunõ-Eestist (innidest Liivimaa kubõrman-gust), kõgõ inäbä oll võrokõisi (katõsa). Väikop jago, kokko säidse, oll kotusõpäält inõmisi – viis vindlâist ja kats setot. Seto' (vallaamõdnigu') Vassili Kalle ja Kirill Toom olli' Petsere valla komisjonih tüüh. Komis-jonõ üldjuhataja oll Samuel Sommer, kiä oll peräst Piiri-maie Seldsi sekretär ja rahva-luulõ kogomisõ kõrraldaja.

Perrenimmi pandmisõ tüüd seletedi vajadusõga', õt sis lätt

asaajaminõ hõlpsabast, [2] mõntkõrd ka' tuuga', õt perrenime' olõvat tiat arõnguastmõlõ joudnu' elo nõvvõh. [3] Las olla' tuu väitega', kuis om, asaa-ja-mist võimald vana olokõrd õks ka' muutmald' kujol. Tuu oll õnnõ tsuut vaivalidsõp. Sõoni oll kasutõt Petseremaal aamõt-liguh pruugih vinnekeelitsit nimekujosit mooduga' iihnimi + esänimi, nii ku vinne keeleh kombõs. Tuul moodul käve ka' kerigukirju pidäminõ, kõik kirä-lik elo. Õt õigõusu ristinimmi oll väiga' hulga (vähäbält 170 mehe- ja 60 naasenimme), sis võimald iih- ja esäname kom-binatsioonõ viil suurõp jago tuvasta' inemisi kerge vaivaga', õgatahes üte valla piireh. No asi oll erinevidõh harinõmi-sih. Dostojevski romaanõ tege-lâisi nime' tekitäse' pää ümb-rekaumist õnnõ sis, ku nime-traditsioon om lugõja jaos vöö-ras. Petseremaa vanõp nime-traditsioon oll Eesti aamõt-nigõ jaos vööras, nii vinne ku ka' seto nimmi osah. Seto nime-kujosit kirja panda-as, nuid hoiõti meeleh ja nuid mäleht ka' perreperimüs. Aamõtligu Jakov Petrovi nime takah näi-tüses võidsõ olla' Petra Jaaska, Irina Danilova takah Tanno Iro, mõntkõrd kasutõdi lisa-nimmi, mäntse' olõ-õs esä-kaasa nimega') kõüdet (Kitsõ Kriisa, Kurõ Tross, Hokmani Tafo jne). Suulinõ, mitteamõt-lik elo käve seto kombidõ perrä, tuuhu vahtsõnõ perrenimmi tulõk edimält väiga' putu-us.

Vahtsõ' perrenime' pidi' vas-tamma tiat nõvvõtõlõ. Nimmi pandmisõga' kõrvotsidõ kõr-raldõdi septembri peräotsast pääle seto küllih rahvakuuholõ-kit, koh selgetedi, mäntsit per-

renimmi tulõs võtta'. Näütüses soovitõdi 25. septembril Viilo küläh olnu' kuuholõkil, õt vöö-dasi' „ilosit, puhtahelülisi Eesti nimmi“. [4] Samasäntsit soov-tõdi jaka' muialgi': nimi piat olõma illos, helisev ja eestikee-line (umakeeline). Tuust oll viil veidõ, õt õnnõ illos ja ilosahe helisev. Ideaaljuhul pidi perrenimi olõma ka' eestimoodulinõ.

Tuuperäst om perrenimmi komisjonõ liikmidõ võrdlõ-minõ ristijidõ vai apostlidõga' põhjõndõt. Nuid avvunimmi kasudi' nä mõntkõrd hindä kot-talõ ka eis'. Setokõisilõ perrenimmi pandminõ oll ideoloogi-linõ projekt. Ainuma tuuh olnu' filoloogi Villem Ernitsa hinnangul kujot nimi hindäst „kultuuri tunnustähte“. „Muutunu' kul-tuuri-tiidvüst“ sai' timä meelest rahulda' õnnõ tuuga' vastavu-sõh olõva' nime'. [5] Setomaa hädä, ku asja tuu nulgä alt kaia', oll tuuh, õt setokõisi kultuuri-tiidvüst rahuld tuulaol päämätselt vana olukõrd, ja nuu' seto', kinkõl oll vinne perrenimi (a setokõisi innidse' perrenime' olli' sagõhõhe vinneperäts': Kalinin, Lahnovski, Sibulin, Žurov, Teplenkov jt), näe-es tuu kandmisõh ja mõnõl juhul ka peräst 1921. aastakka edesi-kandmisõh eesti (seto) identi-teediga' vastasais.

Tuu tähend setokõisi „rist-jidõlõ“ liisnaülesannõht – seto' oll vaia „herätä“'. Rahvakuu-holõkidõl, midä 1921. aastaga sügüse seto küllih peeti, kõnõldi pääle nimmi ka eestlusõst, hari-dusõst, karskusküüsumüisist jm. Perrenime' oll üts jago üle-riikligust kultuuri- ja keelepõ-liitigast. Seto' sai' eestiperäds'e perrenime' nii ku avansi kõrrah, näide kandminõ pidi kultuuri-tiidvüse muutumist soovit tsi-hih kipõbast tegemä.

Õigõ nime vällasortmisõ liht-sabas tegemisõs oll Akadeemi-listõ Imäkeele Seltsi korjunu' noorõ Tarto ülikooli keelteidi-läse' pandnu' kokko soovitus-nimestigu „15.000 vahtsõt sugunimme“, [6] mia oll inne perrenimmi pandmist trükist vällä tulnu'. Väiga' suur jago seto perrenimmist om kas õkva tuust raamadust vai om säält mõotust saanu'. Tuu trükise suur mõõ oll tunda' Lobotka vallah, koh pallõsõh küllih om peri säält suurõp jago nimmi, Tõganitsa küläh olli' säält vöö-dõt valu kõik nime' (Asari, Leidik, Oinak, Parind, Sepik,

Sulaoja, Tolmik, Tuvik, Uusniit, Varna ja Virkus). Soovtusliguh nimekiräh olli' mitmõ lauluimä perrenime' (näütüses Hainsoo, Kanniste, Lummo, Pisumaa, Vabarn > Vabarna). Säältsa-mast om vöödõt ka' inäp jago „sunniviisilisõlt“ saad perrenimmi (näütüses Nõgisto, Oja-verre, Petik, Süvala).

Seto perrenimmi man om päämätselt tähele pant näide illo. Tuuman mõtõldas täambätsel pääväl innekökkõ luudusromantilitsi katõsõna-litsi nimmi. „Seto aabits“ (2011) om seto perrenimmi näitenä toonu' Kukumägi, Uibuupin ja Kullasaar. Nuid nimmi om nimetet ilosis. [7] Seto perrenimmi ilost om nii pallõ kõnõld, õt nakas jo unõhumma, õt edi-mält seto' eis' nuidõ nimmi üle, eriti soovitusnimmi üle, säänest hüvvämiilt tunnõ-õs ku näide pandja'. A saa-ai ka' üldä, õt katõsõnalitsi luudus-nimmi olõs kõgõ inäbä, nuid om kõgõst õnnõ umbõs kolmandik – kõgõ inäbä Irboska vallah (45%), koh setokõisi oll kõgõ veidebä. Veidõ üle kolmandigu oll nuid nimmi Petsere val-lah (35%) ja Pankjavitsa vallah (34%), kõgõ veidebä Lobotka vallah (28%), koh vöödõt perrenimmi arv oll tõisiga' võrrõl-dõh kõgõ suurõp.

A mille õks arvatas, õt seto perrenime' omma' päämätselt katõsõnalitsõ' luudusnime'? Tuu tulõ tuust, õt 1920. aastagil paistu' setokõisi perrenime' tõisi Eesti perrenimmi kõr-val, minkõ siäh oll väiga' suur protsent võõrkeelitsit (pää-mätselt säksa laadih) nimmi, väiga' eestikeelidse' – setokõisi nime' mõiu' ku' maalähko'. Kõik muutu Eesti ao peräotsah, ku üleriigilidsõ perrenimmi hul-gahna eestistämisõ kaugih vöö-raperätsidõ ja „halvahelüldisi“ eesti nimmi jago läts väikõbast, selle õt uma nime muut tõõsõst üle katõsaa tuhandõ eestlâse. Ja või üldä, õt tuu tulõmusõl naksi' eesti perrenime' olõma seto perrenimmi muudu. Pal-lõ' vōti' täpselt sammu perrenimmi, mäntsit veidõ aigu tagasi olli' võtnu' seto'. Tuu olõ-õi määnegi' imeh, selle õt 1935. aastaga soovitusnimes-tigu alosõs, minkõst sagõhõhe juhindudi, oll innine, 1921. aastaga soovitusnimestik. [8] Vahtsidõ üle Eesti vöödõt perrenimmi siäh olli' kõgõ inäbä luudusromantilitsõ' katõsõ-

nalitsõ' nime'. [9] Nii lätsiki' setokõisi perrenime' eesti perrenimmi üldpildih inäp-vähäp välläpaistmaldus.

Või üldä, õt täambätsel pää-väl om setokõisil tavalitsõ' eesti perrenime'. Muidogi' om tuu avitanu' sulandumist ja segähümist. Õt setokõisi perrenimmi olõ-õi väiga' uurit, om jäädü näide tähendelemi-sõl kõrdamma tunnõht, midä nä umal aol vähäpuul Seto-maad jäti'. Saa aastaga joosul om tuust saanu' üts setokõisi umamüüte, mõnõl juhul vaest ka' üts jago seto identiteedist.

Täks tuu kau kokko ka' tiidä' kujutlusõga' setokõisist ku luudusrahvast. A tasos meeleh pitä', õt mitmõjaoalitsõ' nime' omma' iseloomuligu' muud-samalõ, kiräligulõ kultuurilõ. Papõr om kannahklik. Seto-kõisi vahtsõ' perrenime' olli' võrrõldõh innitsidõ umakee-litsidõga' (säntse' omma' näi-tüses jo tsaariaost peri Labe, Märso, Oina, Reha ja Sarja) pigemp pikä'. Perrenimmi pandja' proomõ muial Eestih lajal levinü' lühkõkõisi nimmi jättä' pandmalda' ja tuujaos oll katõsõnalitsi nimmi tege-minõ tüükindla võtõh. A kõnõ-lõmisõ kultuurih omma' pikä' nime' mitte praktilitsõ', säälmõ hinnah suuperi nime' – nimega' piat olõma hõlpsa kutsu'. Pikki nimmi tulõk Setomaalõ ilostas setokõisi siirdumist kõnõlõmisõ kultuurist kiräsõnakultuuri.

Midä sis üldä' juubilari, seto perrenime kottalõ? Õks tuud, õt lõpp hüä, kõik hüä! Vahtsõ' nime' omma' umast vöödõt ja näile tulõ suuvi' pallõ aastakki. Ja veidõ kahõ om õks ka', õt vanõp traditsioon, midä seto-kõisi „ristjä“ alalõ proomi-is jättä', om vaonu' saa aastaga joosul päämätselt unõssihe.

- [1] Kreutzwald P. von Koeppenile 2. VIII 1849. – Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus. I. Tallinn: Eesti Raamat, 1976, lk 460.
- [2] Petserlane 24. IX 1920, nr 19, lk 1.
- [3] Võro Teataja 12. IV 1921, nr 39, lk 2.
- [4] Postimees 20. IX 1921, nr 226, lk 3.
- [5] Ernits, Villem. Nimede muutmine kultuuriloolisena nähtusena. – Eestlasele eesti nimi. Tartu: Akadeemiline Emakeele Selts, 1921, lk 21.
- [6] 15.000 uut sugunime. Tartu: Akadeemiline Emakeele Selts, 1921.
- [7] Seto aabits. Obinita: Setomaa Valdade Liit, 2011, lk 18.
- [8] Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimed. Tartu: Akadeemilise Emakeele Seltsi Kirjastus, 1935, lk 26.
- [9] Must, Aadu. Eestlaste perekonnalo allikad. Tartu: Kleio, 2000, lk 63.

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyllle@gmail.com
Toimõtaja (lisalett Vahtsõt Vallah) Sarapuu Indrek, tel 522 0661, e-post: indrek.sarapuu@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Õiõ
Külesäädmine Lööpri Priit

Välländaja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Külviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Õiõ, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriõ Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilmumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata: kauksiyllle@gmail.com
 vai Setomaa aoleht, Obinita külä, 65301, Võro maakund.
SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata: indrek.sarapuu@setomaa.ee
 Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Tšastuška Setomaa jaos

Alostus lk 1

Pillimihihi võikimängmisõl saa kävvu' sis, ku mõistat mää-nestki pilli mängi'. Mito aas-takka pillimihihi võikimängmi-sõl käunu tsurakõnõ küüsse timahava: „A mille ma taha' lää, ütskõik saa-ai kuninga pillimehest?“ „Hädä no tuust! Õgas pillimängmisõ man olõ-õi kotus tähtsä. Pillimängminõ eis' om tähtsä. Õt sa tuud tiit. Setomaa jaos.“

Kargusõkargamisõl kääv'v' mõlõba' tütre'. Saava' uma voorikõsõ tandstus ja valms. „Järgmäne aastak vahtsõst,“

kõnõlas noorõp, „Setomaa jaos.“

Kasatskilüümisõl kääv'v' mõlõba' puja'. Timahava vanõbat olõ-õs kotussõ pääl. A noorõp õks tandsõ. Setomaa jaos.

Täambä lauldas, tandsitas, pilligi tah mängtäs, ku tsurakõnõ alostas, sis küälava huikas!
 Külälava om kotus, koh saa tetä', midä tahat. Poig ja mu latsõlats lauli' tšastuškät ni mänge' karmoškät.

Mi olõ peri Talinast, a juurõ omma' Pöönil, kutsu üteh õkka last, kiä taht olla' piüinel!
Suur aatimma kõigilõ, kiä' tuud laulmist kuuldva', soo mu edimäne vuur om tšastuškät laulda'!

Lää-äs joht pallõ aigu müüdä, ku mullõ tulti kõnõlama: „No' om sääne lugu, õt meil om õnnõ ütsainus ülembsootska kandi-daat. Üttegi tõist olõ-õi, kiä' paku otsa lääsi.“

„No hüäkene küllh, ma või minnä“, anni kipõ vastussõ. „Ma olõ jo nii mito vuuri käunu, õt aamõht nakas sel-gest saama.“ Tõõsõ' sootska' paistu' tsuut hiitünü' mu kim-mäst vastussõst, a naksi' kõr-raga tehnamä.

Olli paku otsah neländät vuuri. Edimäne aastak tuu jaost, õt tetä' ülembsootska uss val-lalõ inemisõlõ, kiä taal aasta-gal oll' Setomaalõ kõõ vajali-gup. Olli kõrraga valms paku otsa saistama. Setomaa jaos.

Tõõnõ aastak johtu sood-muudu, õt kõõ pikep hand oll'

minkõgiperäst mu iih. Nii tullgi aastak aigu Setomaa ülemb-sootska aamõhtit pitä'. Seto-maa jaos.

Kolmas aastak oll' õnnõ üts kandidaat. „No sis saa kuning-riik otsa“, ütäl' üts sootskist. Ülembsootskana tundsõ, õt mul tulõ minnä. Tõisildõ köl-banu-us. Setomaa jaos.

Timahava oll' jalki õnnõ üts kandidaat. Ma sis lätsi tuust tõõsõst. Paku pääle. Minno tugõsi uma pujust pillimiis, uma latsõlatsõst tšastuška-laulja ni Valgu Meele kokko pant leelopargikõnõ.

Suur aatimma kõigilõ, kiä' vōti' nõõräst hoita', soo oll' mul jo neläs vuur paku otsah saista'!

Setomaa jaos. Õks ja kõõ. Ku vaia, sis vahtsõst.



Vallaametnikud ja töötajad Ura jõe hiljuti valminud sillal kergliiklusteel.

Fotod: Indrek Sarapuu

Vallaametnikud ja töötajad tutvusid Pärnumaaga

Augusti teisel nädalal viibisid Setomaa vallavalitsuse töötajad õppe- ja tutvumisreisil Pärnumaal Häädemeeste ja Kihnu vallas.

INDREK SARAPUU

Häädemeestel oli võõrustajaks vallavanem Karel Tõlp. Tutvuti paljude erinevate objektidega, mis valla initsiatiivil on valminud või kohe-kohe valmimas. Vallavanem andis põhjaliku ülevaate valdade liitumisejärgsetest arengutest, plussidest ja miinustest pärast 2017. aastal toimunud haldusreformi.

Häädemeeste valla elanike arv jääb 5000 piirimaile, mis on lähedane Setomaa vallaga. Meie vallaelanike arv on mõnisada üle kolme tuhande. Samuti on vald üsna aktiivne puhke- ja suvituspiirkond, mis tõstab elanike arvu suveperioodil kõrgemaks.

Vallavanem rääkis, millised mõjud on või pole suurema linna ja suure transiittee Via Baltica lähedusel, milliseid plusse ja miinuseid see endaga



Kihnu saarele tehti ring peale jalgratastel.

kaasa toob. Samuti hakkab valda, mis on pea 80 km pikk ja laiuti kõigest kilomeeter-paar, läbima Euroopa Liidu suurarendus Rail Baltica.

Vallavalitsuse ametnikud ja töötajad külastasid ka Jõulumäe Tervisespordikeskust, kus võõrustajaks keskuse juht Eido Tasalain, kes rääkis koroonaeagsest keerukast spordikorraldusest, hindas nii plusse kui miinuseid.

Samuti tutvustas ta kohalike võimalusi sporditegevuse harrastamiseks nii oma valla rahvale kui ka külalistele lähemalt ja kaugelt.

Järgneval õppepäeval viibiti Kihnu saarel, kus tutvuti kohalike oludega. Ülevaate Kihnu elust-olust ja valla tegemistest-toimetamistest andis valla sotsiaalametnik Aive Havik. Ta rääkis saarelisest ja kultuurilisest eripärast, andis ülevaate

sotsiaalteenuste osutamisest saarel ning Eesti ühe väiksema valla toimimisest.

Vallaametnikud ja töötajad käisid tutvumas tuletorni, kohaliku muuseumi ja kirikuga. Kihnu saar ja Setomaa on mõlemad kultuuriliselt isikupärane piirkond – mõlema kultuuri osi on kantud UNESCO maailmapärandi nimistusse, mõlemal piirkonnal on valdavaks õigeusk.

Valla ühel vanimal elanikul täitus sada eluaastat

INDREK SARAPUU

3. augustil täitus 100 aastat valla vanimal elanikul, Saatses sündinud Maria Kuldmäel, kes on elanud suurema osa elust Luhamaal Hiinsa külas Kivastu talus. Tal on olnud kokku viis last, kümme lapselast ja lapse-lapselapsi on tal kümnetes.

Maria elu, mis on kulgenud läbi sajandi, pole olnud alati kergemate killast. Ta leses- tus juba 1965. aastal, kui tema abikaasa, õigeusu kiriku ülem- preester Ivan (Joann) Kuldmäe siit ilmast ära kutsuti.

Ülempreester on jätnud suure jälje Eesti õigeusu aja- lukku, olles Meeksi koguduse esivaimulik siis, kui kirikuhoonet ehitati. Ülempreester teenis oma elupäevade lõpuni Luha- maa Pühavaimu kogudust. Elu jooksul teenis ta veel ka palju- des teistes kogudustes.

Usuinimeste elu polnud sõja- järgsel ajal kiita. Tagakiusa- miste osaks ei saanud ainult Stalini ajal. Kõige valusam aeg oli Hruštšovi valitsemisaeg, kus usuorganisatsioonidele kehtes- tati palju majanduslikke kitsen- dusi ja usklikke mõnitati ning kiusati igal võimalikul juhul. Nii pidid kogudused maksma renti mitte ruutmeetrite, vaid kuup- meetrite kohta ning elektri hind oli neli korda kõrgem.

Maria kasvas üksi oma lapsi, tegi talutööd, pidi loo-



Preestriproua Maria Kuldmäe oma kodus. Foto: Indrek Sarapuu

buma preestrimajast ja soe- tas talu, kus ta lüpsis lehma- delt piima, mida kokku osteti. Saadusi käidi müümas ka prae- gusel Venemaa alal. Toitjakao- tuspension oli kõigest 25 rubla, ülejäänud oli vaja endal teenida.

Praegu hooldab preest- riprouat tema noorem, pensio- nil olev 72-aastane poeg Leo abikaasaga.

Valla abiga on saadud tänavu korda igati nõuetele vastav vannituba.

Proua Maria Kuldmäed käi- sid õnnitlemas vallaesindajad eesotsas vallavanemaga. Oma sünnipäevatervituse ja õnnit- luse edastas ka president Kersti Kaljulaid.

Kostipäeval osales 21 kohvikut üle valla ja valla piiridel

Setomaa talud ja kogukon- nad avasid taas oma kodu- õued, et võõrustada kostipäe- valisi. Lisaks sellele, et kosti- päev toob piiräärse eluga tut- vuma sadu külalisi, on märga- tav ka ürituse positiivne mõju kohalikule elule laiemalt.

Kostipäeva korraldaja Pille Malkov ütles ERRile, et lisaks kaugema kandi rahvale seto köögi ja kultuuri tutvustami- sele on üks tähtis eesmärk ka see, et ka kohalikud kogukon- nad tugevamaks muutuksid.

„Kogokonna Kohvik on sel- les suhtes hästi huvitav, et

kogukond on juba eelnevalt siin paari aastaga koondunud. Ja kui see lõpptulemus on siin nüüd, et viis küla tulevad kokku ja teevad sellise toredate asja, see on kimmäs värv, see on tuleviku teema,“ ütles korraldaja ühe kohviku kohta.

Tänavu avas kostipäeval uksed rekordilised 21 kohvi- kut. Külalisi tuli Setomaale nii Tallinnast, Pärnust kui Kuressaarest.

Kohalike sõnul on kosti- päev üks aasta oodatumaid sündmusi.

Valla Uudised



Kostipäeva peräpütüpäiv kohvikus Õkva Üle Moro.

Foto: Seto Küük



Häädemeeste vallavanem Karel Tõlp tutvustas Uulu koolimaja.



Jõulumäe keskusest andis ülevaate Eido Tasalain.

Seto sõjaväe paraad Seto Kuningriigis



Seto sõjaväe paraadiga anti au seto rahvale ja ülemsootskale. Paraad toimus tänavu nii maal kui merel. Ülemsootska võttis vastu paraadi juhi sootska Aare Hõrna tervituse.

Fotod: Harri Sundell

Piiriveekogule registreerimise number muutub

30. juulist muutus telefoni-number, millele lühisõnumit saates saab piiriveekogule mineku ja tagasituleku registreerida. Uus number on (+372) 5700 0001.

PPA piirivalveosakonna juhtivpiiriametnik Rain Arumäe märkis, et numbri vahetus on seotud teenusepakkuja vahetusega, kus hoolimata pingutustest ei õnnestunud paraku jätkata varasema numbri kasutamist.

SMS teel registreerimiseks tuleb seega edaspidi saata lühisõnum uuele numbrile +372 5700 0001. Piiriveeko-

gule minnes tuleb saata antud numbril tekst „Algas“ või „A“ ning piiriveekogult tagasi tulles tekst „Lopp“ või „L“.

PPA soovib inimestel kasutada piiriveekogule mineku registreerimiseks iseteeninduse veebilehte www.piiriveekogu.ee, kus esmakordselt tuleb luua endale kasutajakonto, misjärel saab iga kord lehele sisse logides mugavasti teatada piiriveekogule minekust ja tagasitulekust.

Ka kohaliku kordoni numbrile helistajat teavitab edaspidi automaatvastaja võimalusest registreeruda piiriveeko-

gule iseteeninduses või SMS-i teel. Kui inimene ei leia siiski võimalust iseteeninduse kasutamiseks, registreerib tema piiriveekogule mineku või tagasituleku sama kõne käigus piirivalvur, nagu see varasemalt on olnud.

„Iseteenindus on piiriveekogule minejatele siiski kiirem ja mugavam lahendus kui kõnejärgkorras ootamine ja oma piiriveekogule mineku või tagasituleku registreerimine telefonitsi. Mida rohkem inimesi asub iseteenindust kasutama, seda enam saame ka oma piirivalvureid suunata põhiülesan-

nete täitmisele, see on piirivalvejuhtumitele ja päästesündmustele reageerimisele,“ selgitas Arumäe.

Piiriveekogule minek on reguleeritud riigipiiri seadusega, mis ütleb, et veesõiduki või muu transpordivahendiga Narva jõe, Narva veehoidlale, Lämmi- ja Pihkva järvele minek ning sealt tagasitulek tuleb registreerida.

Samuti tuleb registreerida veesõiduki ja muu transpordivahendiga Peipsi järvele minek kaugemale kui üks kilomeeter kaldast.

Politsei- ja Piirivalveamet

ELi COVID tõendi saab SKA teeninduspunktist

Sotsiaalkindlustusameti (SKA) teeninduspunktid võtavad vastu avaldusi ELi COVID tõendite loomiseks eestlastele ja Eesti isikukoodi omavatele välismaalastele, kellel ei ole võimalik neid endale ise patendiportaalis luua.

Kui seni väljastas inimesele vajadusel tõendi Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskus (TEHIK) Tallinnas, siis nüüd tekib inimestele see võimalus üle Eesti erinevates Sotsiaalkindlustusameti teeninduspunktides.

Lisaks Tallinnale hakkavad EL COVID tõendeid vaktsineerimise, negatiivse testi või läbipõdemise kohta väljastama ka Tartu, Pärnu, Rakvere, Rapla, Türi, Valga, Viljandi, Võru, Haapsalu, Jõgeva, Jõhvi, Kohtla-Järve, Kuressaare, Kärdla, Narva, Paide, Põlva, Rakvere, Rapla, Türi, Valga, Viljandi ja Võru Sotsiaalkindlustusameti

teeninduspunktid. Täpsed aadressid ja vastuvõtuajad leiab aadressilt: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/organisatsioon-kontaktid/kontaktid/sotsiaalkindlustusameti-klientide-teenindused>.

Sotsiaalkindlustusametissee pöörduvatel välismaalastel peab tõendi loomiseks olema Eesti isikukood ja isikut tõendav dokument. Kõik tõendi soovijad saavad juba eelnevalt täita avalduse ja selle välja printida. Avaldus tuleb viia sobivasse Sotsiaalkindlustusameti teeninduspunkti ning seejärel saadetakse EL COVID tõend kolme tööpäeva jooksul inimese e-posti aadressile. Kuigi vaktsineerimistõendi saab luua ka juba peale üht vaktsineerimist, siis selleks, et osaleda Eestis erinevatel üritustel, peab vaktsineerimiskuur olema lõpetatud. Teenus on kõigile tasuta.

Sotsiaalkindlustusamet



Foto: kriis.ee

Tunnustati tublimaid noortevaldkonna tegijaid

Võrumaa Arenduskeskus tunnustas 11. augustil Kääpal Võhandu puhkekeskuses toimunud Võrumaa noorte suvepäeval Võru maakonna noortevaldkonna tublimaid.

2021. aasta maakonna noortevaldkonna silmapaistvamad tegijad on:

- Aasta noorsootöötaja 2021 – Mari Mandel
- Aasta koostöö noorsootöös 2021 – noortekeskuste kevadine osturalli – Jaanika Orav ja Airi Parv

- Aasta tegu noorsootöös 2021 – Urvaste Kool – õpilasmalev HEV õppijatele. Meeskonda kuulusid Ellen Varov, Rainer Kaseväli, Kaja Roots, Inge Salumaa, Jaanika Käst.

- Aasta noor 2021 – Triine Beate Tagamets

- Pikaajaline panus noorsootöösse 2021 – Karel Saarna

- Esile tõstetud kogukondliku panuse eest – Timo Kudre

Oma tervitussõnades kutsus arenduskeskuse juhatus liige Tiit Toots noori üles olema aktiivsed nii oma kogukonnas kui noortekeskuses. „Kui olete ise aktiivsed, osalete oma kogukonna ja noortekeskuse tegevustes, pakute välja uusi ideid ja aitate neid ellu viia, siis rikastate ka oma kogukonna elu. Pealegi jääb aktiivne noor paremini silma kohalikele otsustajatele, mis avab teile kindlasti uusi uksi, mis passiivsetele noortele suletuks võivad jääda.“

Tunnustused andsid üle Võrumaa Arenduskeskuse juhatus liige Tiit Toots, Võru abilinnapea Sixten Sild ja Võru vallavanem Kalmer Puusepp. Kokku esitati tunnustamiseks 12 kandidaati.

Võrumaa Arenduskeskus



Võru maakonna noortevaldkonna tegijad.

Foto: Birgit Pettai

Luikjärve talukoha kordasaamiseks ees veel palju töid

IVO POSTI

Setomaa Muuseumide direktor

Liikudes ringi Setomaal, on näha palju talukohti, mis on halvas seisus. Mitmed neist on minu meelest juba jäädavalt lagunened ja neid enam päästa ei õnnestu. Parimal juhul on sealt võimalik saada vana materjali teiste hoonete parandamiseks. Osa vana-dest taluhoonetest on ka vee-veet minema. Hiljaaegugi nägin Tartu lähedal kunagi Setomaalt minema veetud vana suitsu-sauna. Ma arvan, et kuigi see saatus on mõnevõrra parem kui lagunemine ja häving, on siiski eelistatav vanade hoonete omale kohale jäämine ja säilimine.

Viimastel aegadel on üsna palju olnud erinevates koh-

tades teemaks Luikjärve talu-kompleks, mis hetkel mõneti kesises seisukorras.

Luikjärve talukompleksi ostis teatavasti omal ajal Meremäe vald Obinita Muuseumile, et seda arendada. Olen saanud aru, et mõte oli teha sellest sarnaselt mujal maailmas olevatele n-ö elava ajaloo keskus, kus külastajale näitavad talu elu inimesed, kes elavad nii, nagu tolal elati. Külastajal on ajuti võimalus ka ise selles tööprotsessis osaleda.

Alates omandamisest on Luikjärve talu renoveeritud erinevatel aastatel: 2010. aastal renoveeriti saviseintega loomalaud, 2011 taastati kuur, vahetati kõlguse alu-mine palk, paigaldati laudale uus uks; 2012/2013 taastati laudakompleks ning tehti eel-töid aitade taastamiseks; 2014

toimus peavärava taastamine, aitade tõstmine ja loodimine. Uued katused on saanud kuur ja aitade rivi. 2019. aastal võeti lahti ja laoti renoveeritud vundamendile uuesti üles elumaja, tööde hulgas oli ka uus ahi ning katus. 2020. aastal oli Luikjärve talukompleks prooviks avatud suveperioodil kolmel päeval nädalas.

Töid on siiski veel väga palju ees. Sel aastal toimus esimene talgupäev kevadel, mil sai likvi-deeritud järjekordselt suur hulk ehitussodi ja muud materjali. Talgupäevi tuleb veelgi.

Praegused kaks kehvas seisus katust ongi plaanis ette võtta talgute käigus. Väravast paremale jääva kõlguse katus on esialgu plaanis pre-sendiga katta, kus võimalik, asendada mõni üksik eterniit-plaat. Sukõrmani katusekonst-

ruktsoon tuleb paraku maha võtta, et saaks hakata üldse seal all toimetama. Siis saab katta palgid ja hakata seest sodi välja vedama.

Kõik see on küll tore, kuid enamik seniseid töid on tehtud n-ö võõra rahaga – kas siis Eesti või Euroopa fondide rahastusega. Muuseumi enda vahendid on äärmiselt piiratud ning seda ka töötajate osas. Siiski püüame toimetada võimaluste piires kõige parema tulemuse nimel.

Elu näitab üldiselt, et ükski tühjal seisev hoone ajas kaua vastu ei pea, olgu seal siis ajuti mis iganes tegevused. Iga hoone tahab saada pere-meest, kes seal sees elab ning selle eest pidevalt hoolitseb. Ka väiksemgi remonti vajav lagunemismärk võib osutada hiljem hoonele surmavaks, kui seda

õigel ajal tähele ei panda. See-tõttu ongi oluline, et Luikjärve talus oleks sees pidev elu ja seda ka talvel. Sellest lähtuvalt pakun laiemale ringile mõtisk-luseks välja ühe idee, mis ei ole iseenesest originaalne, sest olen seda kuulnud ringlemas: ehk oleks mõistlik müüa talu-kompleks eraomanikule, kes suudaks selle eest hoolitseda aastaringelt.

Ma saan täiesti aru, et see idee võib olla mõnes mõttes provokatiivne, kuid siis ärgi-tabki see mõtlema Luikjärve edasise saatuse üle. Seda mõtet toetab asjaolu, et Setomaal on päris suur nõudlus talude järele, ja seda nii neil, kes siin kohapeal elavad, kui neil, kes ei ole siit küll pärit, kuid ometi on otsustanud oma edasise elu siduda just selle paigaga. Kohe kerkib üles loomulikult küsi-

mus, et mida peaks tegema saa-dava rahaga.

Olen arvamusel, et raha peaks jääma paikkonda. Kõige-pealt oleks mõistlik seda kasu-tada Luikjärve kõrval asuva Tobrova tsässona kordatege-miseks. Seejärel korrastada Obinita tsässon ning ülejää-nut kasutada Obinita muu-seumihoone II korruse remon-diks, et sinna teha avahoidla, mis võimaldaks panna kõigile vaatamiseks alaliseks välja seni kappides varjul oleva kohaliku pärandi. Nii oleks ühelt poolt kindlustatud Luikjärve talu-kompleksi edasine püsijää-mine ja teisalt mitmete teiste kohaliku kogukonna jaoks olu-liste objektide korrastamine.

Kui kellegi aga peaks olema veel ideid, mil moel Luikjärvel edasi talitada, siis olen väga avatud neid kuulama.

Uma Mekk avas Võru Maksimarketis kohalike talutoodete müügiala

ANGELA VIILUKAS

Uma Mekk koordinaator

Ehtsad ja puhtad maitseelamused võrumaistest kohalikest talutoodetest on nüüd paremini kättesaadavad kui kunagi varem.

Uma Mekk väiketootjate ja -talunike soovist ning Coop Võru Maksimarketis vastutulelikkusest on sündinud väike pood suure poe sisse. Nüüd on Võru Maksimarketis kohalikel talutoodetel oma müügi-ala, kust leiab laia valiku Uma Mekk tooteid. Kohalik võrumaine toidu- ja joogikraam on mugavalt kättesaadav ühest kohast.

Kaubavalik riiulitel muutub vastavalt hooajale ja tooraine saadavusele. Hetkel on valikus hoidised, küüslaugutooded, pasteet, ahjulihast leivamäärde, munad, astelpajutooded, kitse- ja lehmapiimast erinevad juustud ja maiused, sõir, taimeteed, maitseürdid, astelpajuõli, jahutooded, maiustused, mesi, limonaadid ja naturaalsed mahlad.

Külastades kangemate joo-

kide osakonda, leiad sealt Uma Mekk märki kandvad veinid, vahuveinid, siidrid ja õlled.

Valides Uma Mekk märgisega toidutoote, võid kindel olla, et see on kvaliteetne ja ehe. Eelistades kohalikku toitu, sinu keha tänab sind selle ter-visliku valiku eest. Samuti toetad nii väiketalunikku, et tema saaks ka edaspidi head ja kvaliteetset toitu kasvatada, toota ja pakkuda.

Rikasta oma toidulauda ja lase maitsemeeltel rännata Uma Mekk radadel.

UMA MEKK on kohaliku Vana-Võromaa piirkonna toidu ja joogi kaubamärk.

Uma Mekk märki kandev tooraine on Eestimaa kagunurgas ehk Põlva-, Valga- või Võrumaal kasvanud või siis kohalikust toorainest valmistatud toodang.

Siinsele toidule annavad omase maitse ehk uma meki meie maa ja mets, kust toidukraam alguse saab, ning esivanemate tarkus, oskused ning tavad, mille järgi on söök valmistatud.



Uma Mekk väljapanek Võru Maksimarketis. Foto: Angela Viilukas

"HARJUMUSE JÕUD"

AVATUD LOENG

29.09.2021

VÄRSKA GÜMNAASIUM

kell 18:00

KADRI RÄÄGIB HARJUMUSTE KUJUNDAMISE PÕNEVAST MAAILMAST, KUIDAS MUUTA OMA KÄITUMIST JA TEHA SEDA NII, ET SEE JÄÄKS PÜSIMA.

KUNAGI POLE LIIGA HILJA ALUSTADA!



KADRI HALJAS

PSÜHHOLOOGIADOKTOR

PSÜHHOLOOGIADOKTOR KADRI HALJAS OMAB MITMEKÜLGSET KOEEMUST LASTE TERVISEKÄITUMISE EDENDAMISEL

TASUTA



Kuhu abivajaja suunata?

Meie abi ja ennetuse tugiliinid

116 006	116 111	66 06 077	66 04 500	66 07 320
OHVRIABI KRIISITELEFON	LASTEABI TELEFON	VÄGIVALLAST LOOBUMISE TUGILIIN	VAIMSE TERVISE ABILIIN	INIMKAUBANDUSE ENNETAMISE NÕUANDELIIN
VÄLISMAAL: +372 614 7393	VÄLISMAAL: +372 600 4434			

KELLELE JA MIS MUREGA?

Inimestele, kes on langenud kuriteo, hooletusse jätmise, halva kohtlemise ning füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks hiljuti või ka pikemat aega tagasi.

Pöörduda võivad ka abivajajast teatajad, soovi korral tagatakse anonüümsus.

KES VASTAVAD?

Kriisiabi nõustaja kogemustega spetsialistid

MILLAL?

Ööpäevaringselt ja veebinõustamine palunabi.ee

MIS KEELES?

MAKSUMUS

Nii lastele kui täiskasvanutele nõu küsimiseks ja abi saamiseks või abivajavast ja hädaohus olevast lapsest teatamiseks

Pakutakse esmast nõustamist, vajadusel edastatakse info erinevatele spetsialistidele.

Erialase kõrghariduse ja nõustamis-kogemusega spetsialistid

Ööpäevaringselt, lisaks veebinõustamine lasteabi.ee, mobiilirakendus "Lastebi" ja info@lastebi.ee

Eesti, vene, inglise

Tasuta

Vägivalla toimepanijatele, nende lähedastele või vägivalla toimepanijatega tegelevatele spetsialistidele.

Pöörduda võib ka vägivalla toimepanemiste ennetamiseks.

Psühholoogia või sotsiaaltöö taustaga nõustajad

E-R 10-16 ja tugiliin@sotsiaalkindlustusamet.ee

Eesti, vene, inglise

Tavaline tariif

Igas eas inimestele nõustamine vaimse tervise ja üldisemate igapäevaeluliste murede korral.

Probleemide temaatika pole piiratud: igapäevamured, vaimse tervise alased küsimused, mis ei ole akuutsed, spetsialisti soovitatamine.

Nõustamis-kogemusega ja koolitatud vabatahtlikud

10.00-24.00 ja videonõustamine (aeg valida min 48h varem) palunabi.ee/vaimnetervis

Eesti, vene, inglise

Tasuta

Inimesed, kes on langenud tööalase- või seksuaalse eksploatseerimise, prostitutsiooni kaasamise, kuritegevusele sundimise või fiktiivse abielu ohvriks.

Pöörduda võivad ka spetsialistid ja abivajajast teatajad.

Inimkaubanduse ennetamise spetsialistid

E-R 8.30-17.00 ja inimkaubandus@sotsiaalkindlustusamet.ee

Eesti, vene, inglise

Tavaline tariif

Kooliello saa aastaga iist Miktämäe koolih

Ma löüdse 2019. aastagal vanaimä man vanavanaimä Juliana Ridalu kirotoť mälestüše', midä oll 21 lehekülge. Tä oll nuu' kirja pandnu' 1983. aastagal nõukogodõaigsõhe kiräplokki. Paari aastaga peräst vanavanaimä kuuli, tä oll sis 87 aastakka vana. Edimätse huuga' ma eiski' loe-es nuid mälestüisi, panni kõrvalõ, õt kunagi' loe. A minevä aastaga võti ja loi üte kõrraga' läbi! Nii huvtav oll! Olli' väiga' ladusalt kirja pant. Päämätselt kirotas tä uma latsõiäst Tsaari-Vinnemaal Pihkvah. Kinkõl inäbä huvvi, sis FB Setomaa grupih omma' timä mälestüše' üleväh.

ROOTSI ANDRES

Vanavanaesä Semjon Reisengof oll üts Petra neläst pujast. Semjon oll tüüh raudtii pääl, kas vedurijuht vai määnegi' ülepe, olõ-õi tiidä', a vanaimä mäleh-täs timä ilosat ja uhkõt vormirõi-vast. Mäntselgi' aol oll raud-tii pääl auruveduri õnnõhtus, koh sai ka' Semjon vika ja tsaari aamõtkund pakk kõigilõ avariih olnuilõ tasos kas eloaolist pen-sioni vai kõrraga' kätte kindla hulga rahha. Semjon võtt raha.

Näide suguvõsa oll väiga' ette-võtlik ja nii nakas timägi' kõr-raga' toolõ rahalõ tiimiskotust otsma. Kõgõpäält oll mõtõh Tartohe maja osta' ja puut tetä'. Tuust saa-as asja, a tä ehit hoops Miktämäele koolimaja, oppa-jilõ elomaja ja ütte otsa kaup-lusõ. Hoovi pääle lask ka' suurõ keldri ehitä', kohe saasi' kaup-lusõ söögikraami panda'. Kooli-maja sai valmis 1912. aastagal. Pia pääle maiu valmist saamist Semjon jäi haigõst, oll määnegi' sisemäne hädä (Juliana arvas õt tüühaigus) ja viidi Petsere hai-gõmajja. Ku Juliana oll viimäst kõrda haiglah miist kaemah, hoit miis naase kätt ja ütel hilläkeiste: „Juliana“ ja kuuligi'. Oll 28. sep-tembril 1924. Mu vanaimä Alice oll sis katõaastaganõ.

Edimält oll koolih kats klassi, sis kol', kooni' 1930. aastagani' nelli klassi, säält edesi jo 6-klas-silinõ alkuul. 1945 kõrraldõdi kuul ümbre 7-klassilitsõs koo-lis. Edesi lasõ kõnõlda' Julianal hindäl, kiä tull Pihkvast Miktä-mäele 1919. aastagal.

Mu edimäne oppaja-aas-tak naas 1919. aastaga sügüse. Latsõ' ja juhataja Jennes tulli' oktoobrih. Edimält mi oli kõik üteh klassiroomih, I ja II klass kuuh. Miktämäel oll inne olnu' vinnekeeline kuul ja juhataja Jennese tulõkiga' alost sääli edimäne eestikeeline kuul.

1918. aastaga oktoobrih lätsi' Eestist vällä Säksa okupatsioo-niväe' ja Magnus Jennes kiroto uma aruandõh, õt „palka om massõt õnnõ 4 kuu iist 1. nov 1918 – märts 1919 700 ruub-lit kuuh. Pääle 500 ruubli oll kõik palk „kerenskitõh“, minkõst määnestki' kassu olõ-õi. Oktoob-rikuu tõõs poolõ palgast vei' säkslasõ' ar'.

Koolil olli' opmisvahendidõst 149 pilti, kaarti, tabõlit. Opmis-vahendit kiilih oll 49, matemaadigah 9, luudusoppõh 43, maatiidüseh 4, aoluuh 32, tõisih ainih 16. Raamadukogoh oll 130 vinnekeelist raamadut.

Näütüses 1920/21. oppõaas-tagal oll kuul 3-klassilinõ, üte-komplektne. Opmiõ naas pääle 8. novembril ja oll kooni' 14. maini'. Kuul saa-as vara-happa pääle naada' tuuperäst, õt olõ-õs ahopuid ja majaanigulõ oll iür masmalda'. Opi-laisi oll I klassih 9 poiskõist ja 5 tütärlast, II klassih 6 poiskõist ja 5 tütärlast ja III klassih 11 poiskõist ja 7 tütärlast, kokko 43 last. Kõik opilasõ' olli' rahvu-sõlt eestläse', näist 1 lutõriusku ja 42 apostlikku õigõusku.

Katõgese tüü tegeminõ oll lühkot aigu. Kõrvalküllä Rõs-nahe tetti ka' kuul, kohe Jennes tüüle läts ja nii ma jäi ütsindä Miktämäele katõ klassi pääle. Tuu oll rassõ aig: ma olli alos-taja, pedagoogika tävveste tundmalda' ja mõista-as eesti kiilt. Önnõs tull kõrvalkuuli Toomasmäele Võromaalt nuur oppaja Erna Vijard [1], kiä oll väiga' sõbralik ja armas muiä-linõ tütärlast. Timä esä oll kuulmeisteri Võromaalt, nii õt kooliello oll tälle parebahe tutva ja tiidmisi inäbä. Ku tä sai tiidä', õt Miktämäel om ka' üts nuur oppaja, sis tä otsõ mu üles ja meist sai' hää' sõbrakõsõ'.

Timäle ma seledi ummi mur-rit, naksi timäga' eesti kee-leh kõnõlõmma, nii õt siist ma sai uma edimätse eesti keele mõistmisõ. Ma julksi jo Reisen-gofiga' (Semjoniga') eesti kee-leh kõnõlda'. Erna kõnõl mullõ, õt Võro liinah kõrraldadas oppajilõ kursuisi ja sinnä' ma sis 1920. aastaga suvõl lätsigi'.

Ma opõ hoolõga', edimält kirodi loengu' üles vinne kee-leh, perästpoolõ jo eesti kee-leh. Kursusõ' olli' algkooliop-pajilõ ettevalmstusõs, ka' ede-siharimis-suvõkursusõ', koh ma 1. septembril 1922 sai alg-kooli oppaja kutsõõigusõ ja lua opada' laulmist. Sai pallõ vaiva nätä' suvõl juuni-juuli-august. 8 tunni pääväh ja mitmõl koo-livaheaol. Mitmõ' kursusõkaas-lasõ' saa-as eksamidõlt läbi, näil oll vaia vahtsõlt eksami' tetä' Talinah ja Rakvereh. Kül' om hää nuil nooril, kiä' saava' koolih oppi'! Ma sai pedagoo-gilitsõ keskharidusõ.

Ma olli Mäe valla Miktämäe kooli juhataja 1. august 1919 – 1. august 1940. Minno määräti 1. august 1935 vanõbas oppa-jas. 1. august 1940 – 28. august 1941 olli oppaja.

Ma tei umma tüüd süämega' ja hõste. Tuul aol nõuda-as tüüplaanõ õga konspekte, a ma naksi õgal õdagul valmstamma järgmäist päivä. Ma olõ mitmõl kõrral kaihtõnu', õt mul olõ-õi



Mäe valla Miktämäe algkuul, pildistet 28.07.1937.

Eräkogo pilt



Semjon ja Juliana Reisengof.

Eräkogo pilt

alalõ ummi edimätsi konspekte. Näütüses oll lugõmisõs jutu-kõnõ „Linda“. Linda oll väigo-kõnõ tüdrokõnõ, ummõhtõ tä mõistsõ mitmit tegemisi tetä'. Ma loi kõvastõ juttu, sis jutusti, sis tei küüsümüse', panni paika opilasõ', kinkõ käest küüsü, kiä jutustas, kuvvamuudu vii läbi vestlusõ', midä mi kotoh tii ja kuvvamuudu mi avida immä. Peräst panni jutu sisse mate-maadikat. Arvõstami kokko tütärlasti, poiskõisi jne.

Kõik tuu panni hindäle vihko kirja ja säänestmuudu õga päiv. Ma tiia-äs, om tuud vaia vai olõ-õi. Ma tiidse õnnõ, õt ma olõ ull, a uma tüü pia tegemä ar'. (Mõtõlda' õnnõ tämbätsidõ nuuri oppajidõ ja näide ette-

valmstusõ pääle!) Ma elli edi-mäist kõrda maal ja tuuperäst oll mul pallõ rassõp ka väläh-puul koto.

Huvtav oll tuu, õt mu opilasõ' kõnõli' umma kiilt segi vinne keelega'. Näütüses nä mõistsõ' koolitarvit nimetä' õnnõ vinne keeleh ja tuudki' võlssi: raamat oll niga (õigõ книга), tint tsernila (чернила), sulg perro (перо), pleiäts randas (карандаш). Ku ma pääle koolipäivä ar' lätsi, sis ütli' latsõ' kavva aigu „Prasai!“ (прощай) ja tull aastakki tüüd tetä', õt tuust vallalõ saia'. Kaõs opa-ta-as tuul aol koolih vinne kiilt.

Koolih koolitiinjit olõ-õs ja nii tull oppajal kuuh opilaisiga' klassiroomi' korsta' ja küttä'.

Ridalu Juliana avvutasu'

- **15.11.1947** rinnamärk „Haridustüü iihindlanõ" iihkujoligu oppõ- ja kasvatustüü läbiviimise iist.
- **8.03.1952** Viländi I 7. kl. Kooli tenokiri hää tüü iist nõukogodõ nuuri kasvatamisõl.
- **3.03.1955** Viländi haridusosakunna kitmiskiri kohusõtundliku tüü-ülesandidõ täütmissõ iist.
- **23.11.1957** Viländi rajooni TSN täütevkomitii kitmiskiri iihkujoligu tüü iist.
- **25.10.1957** A/ü vabariikliku komitii ja haridusministeeriumi aukiri iihkujoligu vinne keele oppamisõ iist.
- **26.02.1958** Viländi rajooni TSN täütevkomitii kitmiskiri iihkujoligu ja pikäaolidsõ tüü iist pedagoogilidsõl alal.
- **17.11.1958** teenete iist nuursuu oppamisõl ja kasvatamisõl tunnistõ **Eesti NSV teenelises oppajas.**
- **3.03.1959** Viländi raooni haridusosakunna kitmiskiri iihkujoligu tüü iist.
- **6.06.1959** haridusosakunna kitmiskiri.
- **27.08.1959** haridusosakunna ja a/ü kitmiskiri.

Roomi' olli' külmä'. Juhtu tuudki', õt latsõ' tõi' kotost ütsi halga üteh.

Ümbretsõõri olti arõnõ-malda', kiräsõnna tunda-as sukugi', ajalehti teltä-äs. Tuu kõik tekk koolitüü rassõbast ja pidurd opilaisi arõnõmist. Ostõta-as latsilõ koolitarbit. Perästpoolõ ostõti hoolõkogo trahvirahost koolilõ kooliraa-matit opilaisilõ ilma rahalda' kasutamisõ jaos. Kooni' 1922. aastagani' olli' koolih kirotam-isõ jaos kivitahvli' ja krihvli'.

Koolimõõbli oll väiga' vilets. 4-istmõlistõ pinki pidi mahtumma kooni' 7 opi-last. Klassõh oll liisnalt pal-lõ latsi, mõnõl aastagal oll klassih kooni' 50 opilast.

Kooliraadius oll suur, ti' kehvä'. Latsi tull hummo-gidõ vasta võtta', talvitsõl aol näide külmäniisi kassi ja jalgu lumõga' hõõrdu'. Sagõhõhe tull kavvu latsi kododõh ja kõnõlda', õt mille om vaia koolih kavvu', panda' kokko kooliiläitsi latsi nimekiri. Mõnõki' vanõba' ütli', õt näide tütär saa ilma koolih kaumisõldagi' mehele, olõ-õi vaia kuuli minnä'. Kodotõid tei' latsõ' kehväste, kotoh näid avitõda-as. A oppajidõga' olli' latsõ' ja näide vanõba' lugu-pidävält ja avvustusõga'.

Sääne oll olokõrd Miktä-mäe koolih katõkümnendäil aastagil. Peräst läts kõik täv-veste tõõsõst. Kõgõst tuust võit arvu saia', selle õt tsaarivõimu peränd oll Setomaalõ rassõ.

Kõgõ edimäne inspektor oll Banderi nimega' miis, kin-kõl olõ-õs vastavat haridust. Tä tull kuuli, kõnõl oppaji-dõga', kai kõrrast üle ussõ ja sõit minemä. 1920. aastagast oll inspektoris mitmit aastakki koolinõvvoandja August Usai [2], kiä oll elokutsõlt pedagoog. Tä läts süvvä koolitõiega', and oppajilõ juhatusi näide tüüh. Peräst tull inspektoris Green-berg. Timä oll korgõba hari-dusõga', innine Võro Oppajidõ Seminari oppõjoud, matemaatik. Revidiire põh'aligult, a alg-klassõ pedagoogikah oll Usai parep. Inspektorina olli' tüüh viil ka' Viilup ja Paas.

Ma olli Miktämäe koolih 30 aastakka, kooni' 1949. aasta-gani', ku ma tulli Viländihe tütre mano, kiä oll siih mehele lännü'. 1. septembril naksi tüühü Viländi Mittetävveliguh Keskkooleh vinne keele oppa-jana. Pensi pääle jäi 1. novem-bril 1959. aastagal. Perästpoolõ olli vaehtõpääli viil asõndaja Tääksi koolih ja Hallistõ koolih.

[1] Erna Pauline Kama (Vijard; 1900–1961) oll oppaja, Mammaste ja Rosma algkooli juhataja, seltsitegeläne ja naiskodokaitsja.

[2] August Usai (1880–1941) oll oppaja, koolijuht ja poliitik, 1920–1927 Petseremaal koolinõvvoandja, tapõti Tarto vanglah.

Mõnõst sügüsetsest kerigupühäst

NASSARI ELVI

Suur maapäiväpääv ol' vana kalendri perrä 15. augustil, nüüd peetas kats nädälit ildampa. 28. augustil omma' Petseri ni Kurõmäe Pühtitsa maastõrah suurõ' palvusõ' ja ristikäügi'. Inne maapäiväpaastõti kats nädälit. Maapäävä paiku nakas rüakülminõ ja tindipüük, lõpõtõdi ar' üüsene hobõsõkarataminõ, õütsih käüminõ. Ku suvõl tuudi kari lõonast kodo, sis pääle suurt maapäivä nakaš pääle karahkääminõ pikil päivil.

Rügä külbeti maaha suurõ ja väiko maapäävä vaihõl, vanast sis ao seeh 15. august koon' 8. september. Suurõst maapääväst väikohe maapäivä ol' kol' nädälit ni kol' päivä. Tuul pääväl olõvat pühä Maafa viidü kerkohe ristmüst. Tuud päivä peeti Laossinah, koh ol' Maafa nime pääle tsässõn. Irboskah kah vindläse' peie' väikomaapäivä suurõst pühäst. Väikomaapäävä aigo käüti kurõmafah ja süüdi ubinit.

Maapääväst mõni päiv edesi, vana kalendri perrä 18. augustil peeti rollapäivä (trollapäivä), mia ol' pühäde uskanatõjõdõ Floori (Rolla) ja Laurentsusõ (Lauri) mälestuspäiv. Voronitsah, koh ol' Rolla tsässõn, peeti küläpraasnikku. Rollapääväst alostõdi rükä külbmä, a inne viidi rüä' kerkohe õnsta': kotisuukõnõ lasti vallalõ ni künnel panti sisse palama, poolõ' rüä' saiõ' papõlõ, poolõ' tuudi kodo. Nuu' pühtsedü rüä' külbeti põllu pääle kõkõ edimält, kutsti papp õnsta, kiä visaš kol' vuuri. Rollapäivä veiga peeti Saalesjah. Sää ol' kerkokõnõ, kohe talomehe' veie' rüki kotkõsõga üteh. Rollapäivä pallõldigi kaitsõit põlusaagilõ, tuulaiga olli' pakso' mõtsa' ja tuuperäst ka suurõ' halla', tõõnõkõrd võidsõ tõuvili halla kätte jäää.

Kats nädälit pääle maapäivä ol' ivanaskoro(o)na – pühä Ivani (Jaani) pää maaharagomisõ päiv. Vana kalendri perrä ol' tuu 29. augustil, vahtsõ perrä 11. septembril. Jaani mälestüest paastuti, tüüd tuul pääväl tetä-äs. Vindläisil ol' keelet tuul pääväl aida minnä' ni midägi hõõrkut (kaali, kapstast) lõigada' – olõsi' pää ragomist miilde halgahtanu, olõ-õs sukugi sünnüs. Kinkõl näil ristinimest Ivvan, läts kerkohe. Ja peräst tõi kodo pudela, ot pito pitä'. Ivanas-

korona aost pidi' rüä' maaha tetti olõma.

Väikomaapääväst ol' kuus päivä viissenjahe ja tuu ol' üts nätäl inne ilkandrapäivä. Viissenjapäiv ol' Krõstosõ risti lõüdmisõ päiv, minkõ kotsilõ vindläse' ütli' *vozdvženje*, ol' 14. septembril. Tuu olõvat päiv, ku Kreeka kuningas Konstantin ja kuninganna Helene lõüdnü' Krõstosõ risti. Kerkoh tetti vanal aol teens-tüse lõpuh inemiisilõ õliga ristkene otsa ette. Tuul pääväl teie' ka kabõhõsõ' kotoh inemisõ ja eläjä söõgi pääle riste, ot tuul pääväl saa kõik pühendetüs. Viissenjat ülti ka hussipäiv, ot hussi' läävä' maa sisse. Mõnõh paigah ülti tuud ka kardohkapaiv (tuul pääväl keedeti vahtsit kardohkit). Ilm läts viissenjapääväl külmäst, vindläse' ütli', ot aig, ku pindsak tulõ vaelda' kaska vasta.

Viissenja ol' paastupäiv. Mälehtedi hingi, ka nuid, kiä' uppunu', tullõ palanu' vai sõtta jäänü'. Mindä-äs mõtsa õga marja, a ku ol' vaia, sis tuvva-as mõtsast kimmähe midägi kodo – muidõ tuut pikaeläjä (hussi) kodo. Kõnõldi, ot tuul pääväl käävä' hainaalodsõ' parvõh ja hussi' võiva' tulla' perrä, kogoni kodo. Ütte miist naanu huss kodo minneh takah ajama. Üts miis paenu, huss võtnu hinnäst kerrä, ajanu takah. Avida-as muu, ku visaš tubagupunga maaha ja peräkõrd vil piibogi perrä, sis õnnõ jäi hainaalõnõ maaha. Vanarahvas kõnõli, ot hussikunigal olõvat korgu hari pääh ja kiä tuu hafa kätte saa ni ar' kiit ja süü, nakas tsirgukiilt mõistma.

Inne mihkclipäävä nädälit ol' pühä Nikandra (Ilkandra) mälestuspäiv, vana kalendri perrä 24. septembril (nüüd 7. oktoobril). Ilkandrat peeti eläjäpuuslist. Vanarahvas kõnõli, ot tuu pühämiis olõvat tahtnu elämä jäää' Meremäe kanti, a sää olõ-õs rahhu. Läts ar' Pihkva taadõ suurõ suu pääle, koh elli salassikõsõh (onnihi). Sis ku timä haigõst jäi, olli' mõtsaeläjä' veenü' tuust liina sõna. Tuu kotusõ pääle ehtedi pääle pühämehe kuulmist avvust illos kerk. Kõnõldi, ot tuu kotusõ pääl ol' sääne läteh, ot ku viskat vaskraha sisse, lätt tuu hõpõst. Ilkandalõ avvust peeti küläpühä Popovitsah, sää ol om timäle pühendet tsässõn.

Pääle ilkandrat tull' mihkclipäävä pühä, a mihkclipääväst olõ kirotanu pikembält mineväastatsih Setomaa lehe numbritõh.



Ilkandrapäiv Popovitsah 1960.

Eräkogo pilt

Seto Instituudi kõrraldõt nuurilaagrist Obinitsah

RAUDOJA AHTO

Seto Instituudi vedosnik

Aastit om Seto Instituut pruumnu vällä märki' tuud, ot kuis jakkusi' sääntsits uurjit, kiä' tahtva' setokõisi ja Setomaaga tegeldä'. Mi anna küll vällä raamatit, kõrralda konverentse, anna noorilõ ja ka vanõpilõ nõvvu ja eski kuningriigipäävä aigu jaa parõbilõ magistri- ni bakalaurõusõtõtü tennü' noorilõ stipendiummõ, a õks om veidõ. Rassõ om saia' mano inemiisi, kiä' tahasi' tegeldä' õgapäävätselt Setomaaga. Jah, tuud ot mõni päiv aastah ilota' ni kulata', sääntsits om viländ.

Nii saiõgi talvõl vällä märgit tuu, ot tulõ tetä' pikõp laagri noorilõ, kiä' kas lõpõtasõ' gümnaasiummi vai om jo korgõpah koolih edimätsel-tõõsõl kursõl ja nakasõ' hindäle uurmisõ jaost teemat vällä sortma. Laagri hõikis vällä maikuuh ja andsõ aigu hindä kirjapandmisõst 10 päivä, a juhtu nii, ot laagri vasta ol' huvi väigadõ suur ja nimekiri sai täüs jo edimätsel pääväl.

Plaan ol' vasta võtta' 15 nuurt, a jah-sõna ütli mi säitsmetõiskulõ, selle ot mõni vaest saa-i tulla' vai õks juhtus midägi. A ku laagri ol' käeh, olli' kõik 17 nuurt kõpsti kohal. Laagri aos mi plaansõ nätäl inne kuningriigipäivä, ot sõs kinkäl om rohkõpa aigu, saa ka Lobotkahe kuningriigipääväl jäää'.

Registriirmislehti päält tull' vällä, ot inäbüs nuuri tiä-s kukki pallõ seto kultuurist, a nätä' ol', ot huvi om suur, ja nii saiõgi pääväkava tett niimuudu, ot olõsi' kokkosaamisi kimmäste kultuurihoitõjõdõga, põnõvit kotussit ja saasi' ka õgaüts eis' midägi tetä'. Parhilla' proomigi tuust väiko ülekaehusõ tetä', mis nuu' nelli päivä meele sõs tõio'.

Kokkokorjuminõ ol' tõõsõpääv lõunast Obinitsah. Edimält saadi tutvast, ol' jo nuuri kokko korjunu üle Eesti ja inäbüs tunnõ-s ütstõist ja mi ka tiidse näide nimmi ja õnnõ tuud, midä nä paari sõnaga hindä kottalõ olli' kirotanu'. Päält tuud saiõ tetti väikõnõ tsõõr Obinitsa pääl – ommõ jo siihki nii pallõ, min-käst kõnõlda' ja midä näüdüda' – vana kotusõ pääl vahtsõnõ tsässõn, vana tarõ ja külätii kotusõ', Tuhkvitsa uja, mis ommõ järvest üles nõstõt, kuulkerik, Jumalapedäjä' jne-jne.

Päält väigokõist kulatamist vöödõti suund Kiiovahe, Sarvõ Öio poolõ, koh kõnõldi seto keelest ja elost, panti nuuri seto rõivilõ ja kaeti ka tuud, kuis inemisõ maal eläse'. Tuuga olõ-s päiv viil läbi. Õdagu lõpõ Obinitsa puhkõmajah filmiõtak, koh Siimetsa Moonika ja Karro Silvia näütsi' ni kõnõli' vannost ja vahtsõpit Setomaa kottalõ tett filmest.

Tõõnõ päiv naas pääle väiko matkaga Härmä Müürümäele. Sääntsits ilosit liivakivikaldit saa-i õgalpuul nätä' ja niisamatõ tii pääle ka jää-i. A meil jäie, selle ot plaan ol' sõita' Küläoro küllä Otsa And-



Seto Instituudi laagrih opati nuuri seto rõivit kandma.

Külvik Heleni pilt

Mõnõ' mõttõ', mis noorõ' kirja pandsõ'

- Kui üldjoontes oli laagri eesmärgiks tulevaste seto kultuuri uurijate ettevalmistamine, siis mulle kui laagrilisele pakkus rahuldust ka see, et kohe käe külge sain lüüa ja Viro kivistile infotahvli paigaldada. Usun, et noort ja motiveeritud tööjõudu tasuks tulevikuski julgelt rakendada, kui mõni töö tegemist vajab.
- Laagrisse saabudes oli seto keel mulle kui võõrkeel, mille kaunis kõla mind lummas ja vaimustas. Tasapisi kadus selle ümber endine salapära, keel sai selgemaks ja arusaadavamaks, kuid ilu jäi alles, ehkki muutus varjatuks ja tajumatuks, nagu oma emakeele puhul.
- Reegi majas panin tähele, et raamatukokku jäi üks seltskond päris pikalt püsima, kirjatööde jaoks ideede ja inspiratsiooni (ja julguse!) kogumiseks on see väga hea koht.
- Ma tahaksin alustada tänu sõnadega. Esiteks aitäh niivõrd ägeda laagri korraldamise eest, mis oli samaaegselt väga lõbus ja silmaringi avardav! Ajaline jaotus erinevate valdkondade vahel oli hästi tehtud, samuti oli hea üldine teemade spektri laius (noh et tõesti Kolla rääkis loodust ja Aare valdavalt ajaloo ja Õie juures tuli juttu toidust, riietusest ja keelest ning räägiti veel arhitektuurist või mööblist või usundist jne-jne).
- Ja siis veel aitäh, et te ise nii ägedad inimesed olete ning nõnda ägeda pundi kokku tõite. Kui mul enne veel oli pisut ebakindlust, et kas ajalugu

on ikka see kõige õigem valik, siis kogu selline teadmishimuline õhkkond, mis laagris oli koos kirjanduskeelepärimusajalookultuuri geoloogid ja muidu teadusrahvaga, andis valikule kinnitust. Aitäh!

- Mulle jäid laagrist enim meelde rõivate proovimine, mida olin tahtnud juba ammu teha, ja õhtused laulmised ning pillimängud, mis tekitasid eheda ja sooja ühistunde. Ning loomulikult kõik toredad inimesed ja uued tutvused.
- Lisaks andis laagri mulle kinnitust, et soovin sarnaste teemadega edaspidigi süvitsi tegeleda. Mina tuleksin kindlasti sarnasesse laagrisse tagasi ning kutsuksin sõbrad ka kaasa! Edu järgmiseks aastaks ja loodan, et kohtume taas!
- Laager oli väga ülevaatlik, heitsime pilgu erinevatesse seto kultuuri aspektidesse (usund, kultuurilugu, kohalik ajalugu, leelo ja tants, loodus, arhitektuur, kirjandus). Ülimegalahe, et meiega tegelesid oma ala eksperdid. Suur tänu korraldajatele!
- Väga äge värk. Üldse oli seda usu jõudu ja kohalolekut pidevalt pisut õhus, mis ilmselt annabki Setomaale selle võluva ja natuke salapärase tunnetuse.
- Seto muuseum Värskas oli ülilahe, sinna lähaks veel ja veel.
- Meeleolukad laulu- ja tantsuõhtud jätsid mõned väga ilusad mälestused.
- Väga-väga hariv ja südamlirk, armusin Setomaasse.

rese poolõ, koh ol' plaan kõnõlda' tuust, kuis kalla püvetas, ja ka eis' tetä' nooda- ni kuuritsapüüki ja päält tuud ka kalla süvvä'. Tuu jaost, ot kalla süvvä', tulõ tä ka ar' puhasta' ja valmist tetä'. Tuud kõkkõ mi ka teie. Kalapüügiga lää-s kõõ parõbahe, a no peris ilma ka jää-s. Tuuiist kalasõõgi' mis tetti, saiva' värskist kalast nii hüä', ot andsõ silmä' ette üts-kõik mäantse restorani sõõgile. Oll' tuust sõs lämmäst ahõst vöödõt suitsulatõ, värskilt praadit sudaka' vai suurõh paah keedet kalaruug. Kõtt täüs süüd ja jalki rattilõ, ot kaia' üle mõnõ' Setomaa pühä' lätte'.

Obinitsast ol' miika üteh tulnu Valgu Heiki, kiä mõist lätist ja pühhist kotussist nii hõste ja targastõ kõnõlda', ot tuud võit pikält kullõlda'. Ja Heiki ol' ka Viro tsässõna kotust kaibnu, sää olõv kivi-rist saiõ kaibmisõ käügih pistü aetus. Juulih ol' ka katus vihma iist pääle ehitet, a olõ-s joutu

viil infostendi pistü panda'. Nii saiõ ka laagri nuuriga päält soo pühä kotusõga tutvastsamist stendi alus ehitetüs ja stend ka pääle pant.

Õdagusõõgist ol' laud laadi-tõt Obinitsa Taarka Tarrõ, koh õdagusõõgi kõrvalõ sai kullõldus Hörna Aare mõttit Setomaa kotsilõ.

Tuuga olõ-s päiv viil läbi – kokko ol' lepüt leelo- ni tandsuopitarõ. Tsurrõlõ olli' miilaulust kõnõlõma ni laulu oppama tulnu' järvelilli Rein, Riitsaarõ Evar ja Raali Ain, näiosilõ Valgu Meel ja Kaiseli Mari. Laulutsõõri olli' haarõt kõik noorõ' ja nä taha-s kuigi otsõ kokko tõmmada'. Saa-i üldä, ot ka tandsuopitarõ ol' inäbüs nuuri väläh. Nuuri kottalõ piät ütlemä, ot kiä' mõista-s inne tandsi', sõs nuu' saiva' kõrraga tandsu' selgest. Õkkamuudu väigadõ tubli' ja andõka' noorõ'.

Kolmas laagripäiv ol' plaanit bussiga müüdä Setomaad

sõitmisõst. Ja mitte õnnõ sõitmisõst, a ka mitmõ kotusõ pääl õks ka kokkosaamisõst kohaligõ inemiisiga, kiä' mõistva' kõõ parebahe kõnõlda' ummist küllist ni kotsist. Ja ka hindäl om alati hüä kullõlda', kuis Liinamäe Eevi kõnõlõs Serga küläst ni tsässõnast, Miikse kerigovanõp Prokopjevi Nikolai umast kerkost vai Laanetu Kollä Verska kandi luudusõst.

Päiv sai kokko pikk ja põnnõv, a õks ol' õdagu nooril joudu puul üüd laulda' ja tandsi'.

Riidi ollegi kätte joudnu ja aig kokkovõttit tetä' ja üteh Setomaa uurjõdõga plaani pitä', kuis edesi saa ja kuis ülikooli' saasi' nuuri avita'.

Päält laagrit palssi mi ka nuuri, ot olku' hüä' ni anku' meele ka tiidä', mis näile meeleperi ol' vai hoopis halvastõ.

Aifumma kõigilõ, kiä' avidi' laagrit tetä' ja vitä'! Ja muidogi ka Setomaa Kultuuriprogramilõ ja Kultuurkapitalilõ, kiä' tengelpunga vallalõ teie'.

Ufaa liinah Baškiiriah kultuurifestivalil Folkloriada

HAAVALO ILME

Mõ guljali kak kukuški, veselilij kak vesnuški, vot spasibo vam za eto, ne zabudem mnogo leto.

Säntse' olli' seto leelo-pargi Siidisõsarõ lõpulaulu sõna' väiga' suurõ amfitiatri lava pääl Ufaa liinah Baškiiriah suurõjoonõlitsõ kultuuri-festivali Folkloriada 2021 lõpupidustusõl.

Näile, kiä' viil täpselt tiia-äi, mia om Folkloriada ja midä sääl täpsebält tetäs, mi anna mõnõ sõna selgituses.

Folkloriada om üleilmsõ kultuuriorganisatsiooni CIOFF ellokutsut sündmüs, minkõ tsiht om tutvusta' erinevvi rahvidõ kultuuri ja traditsiooni. Edimäne Folkloriada oll 1970. aastagal. Festivali kõrraldõdas erinevidõh kotussih õga nelä aastaga takast, sis vöi julgõlt üldä', õt Folkloriada om ku kultuuriinemisi olümpiamängu'.

Sookõrd, arvult kuvvõs festival, oll plaanih pitä' jo aastak varahappa, 2020. aastaga suvõl, minkõs Eesti Folkloorinõukogo juhatusõ otsusõl Eestit esindämmä valit leelokoor Siidisõsarõ ja rahvatandsu-ansambli Kiitsharakad naksi' valmstumma jo aastaga edeotsah. A pia sai selges, õt Hiinast pääle naanu' kuri tõbi tougas festivali aastaga jago edesi. Harõtaminõ raisku lää-äs, selle õt 2020. aastaga suvõl sai Siidisõsarõ Haavalõ Ilme iistvidämisõl kunigakoori tiitli. Ja tuu avvuligu nimetüsega' mintigi' esindämmä Eestit ja setokõisi kultuuri 2021. aastaga juulih Vinnemaa ala kuuluvah Baškiiria autonoomsõhe sotsialistlikku vabariiki, Volga jõõ ja Uurali mäe vaihõlo.

Oh tuud lusti ja oh tuud hüvämii! Kokko tull rahvamuusikit õgast ilmajaost – Aafrikast, Õuruupast, Ameerikast, Aasiast ... kokko 37 maalt, üle 2500 esinejaga'. Õgal riigil olli' üteh kõgõ pareba' pala' uma rahvuskultuurist: tandsu', laulu', pilliluu', kostüümi'. Saa-as muud, ku imehtellä', õt ku erinevä' omma' mi kultuuri' ja ku erinevä' mi tandsu'. Mõni Aafrikamaa esindüs karas trummipõrina perrä laval sama kergehe ku batuudi pääl, tõõnõ esindüs Kesk-Ameerikast tõm-



Siidisõsarõ Folkloriadal.

Siidisõsarõ kogo pilt

mas tähelepanu puusadõ ja lillilitsi kostüümega', kolmas mõistsõ mängi' pilli eismuudu. No' näütuses baškiirel om sääne vilepill, midä mängtäs valla-litsi huuliga', hambidiga' torost kinni hoitõh. Proomi' tuud sis perrä tetä'!

Folkloriada 8-päävädse programmi juhat sisse suurõjoonõlinõ avatseremoonia Ufaa Lenini-nimelitsõl huultsal iäpaleeh Ufa-Arena, koh loeti ette ka' tervüstelegramm Vinnemaa presidendilt Vladimir Putinilt. Oll õks uhkõ tunnõh kül', ku' seto rõivih Siidisõsarõ esindäjä Eesti lipu lava pääle kand.

Tegusa' päävä'

Järgmätsel pääväl oll kostüümeh osavõtjidõ rongkaut Ufaa liinahuultsil, koh õga saa meetri takah tull tetä' piätüs ja liinarahvalõ karmoška pillihelü perrä seto rõivih „Serjožat“ tandsi'. Kuum oll uma jago, a õga Eestimaalgi' pallõ jaahap olõ-õs. Rongkaugiga' jouti Toratau kongressimaja amfitiatri ette ülessäet väiga suurõ lava ette, koh tandsti hinnäst Guinnessi rekordidõ raamaduhe osalõmisõga' ilmarahvidõ tsõõritandsuh, aoluu-lidsõlt kõgõ suurõbah riike ja osavõtjidõ arvu poolõst. Rekordit jäädvüstämä tulnu' droonõ oll õhuh inäbä ku meil viläkursusõ aol kurgi põlda pääl.

Edesi lätsi' tegusa' esinemis-päävä' Baškiiria küllih. Küllälisõ' jautõdi gruppõhe ja õgalõ grupilõ olli' uma' esinemiskotusõ'. Eestläisi tuurikaaslaisis olli'

Paraguay, Benin, Tšiili, Horvaatia ja India. Õga riik astõ üles poolõtunnidsõ kavaga'.

Eestläisi kava oll kokko säet säänestmuudu, õt tõõnõtõõsõ ala sai' ummi oskuisi näüdädä' nii Siidisõsarõ ku Kiitsharakad. Mõistagi' om mõnikümend mintat liisnalt lühkõkõnõ aig, õt edesi anda' seto leelo tähendüst ja sügävüst, a kahtlõmalda' and Siidisõsarõ hindäst kõgõ pareba, õt kokko panda' ja ette kanda' kava, mia and ülekaehusõ seto leelost, tandsast ja pillimängust.

Väiga' hõste vöödõti vasta leelohelül helisev kohalikolõ mõistõtavah keeleh laulõ lõpu-leelotus. Erälde panti tähele pillimiihi neläst pundikõist, kiä' olli' kokko tulnu' Eesti erinevist kotussist, a kinkõ kokkomäng helisi ku hõpõraha. Eiski' aastakkõ kuuhkaunu' külläbänd olõs mi pillimiihi meisterlikkust kuuldõh kahvatanu'. Siidisõsarõ Sass tõmmas lõõtsa, Läänemaa Pille ja Piret mänge' viiulit ja akordioni ja Paldiskih resideeruv Lauri mänge viiulit (a bussisõitõ aigu mänge lauljilõ samahõste akordioni kõrvälõ).

Paldiski sai Baškiirimaal inneolõmalda' populaarsõs kotusõs. Olõ-õi üttegi' baškiirlast, sipupüksõ kandjast vanakõsoni', kiä tiia-äi Paldiskit. Ja tuud mitte Lauri väiga hüä pillimängu peräst, a tuuperäst, õt Baškiiria rahvuskangõlanõ Salavat Julajev om matõt Paldiskihe. Salavat Julajev om midägi' samasäänest nii ku setokõisilõ Peko. Tuuperäst olli' eestläse' Baškiiriah

nii ku jumala staatusõh. Lää-äs müüdä üttegi' tele- vai raadio-intervjuud õga üttegi' kõnõlõmist kohalikõga', koh olõsi- i jutust tulnu' Paldiskih umma igäväst unnõ puhkav Salavat.

Säänestmuudu lätsi' päävä' nii ku herne' – tuuritõdõh Djurtulih, Janaulih, Verhniye Tatõšlõh, Neftekamskih, Verhnejarkejevoh, kokko saieh erinevidõ inemisiga', kullõldõh erinevvi jutta, kõnõldõh Eestimaast ja eestläisist, Setomaast ja setokõisist. Saa' kaamera' ja tuhandõ telefoni' vöti' üles seto rahvarõivit ja jutta seto kultuurist.

Tagasi Ufaahe joudõh uut iih viil pidolik lõpuõu, koh õga riik sai uma maa tutvustusõ jaos aigu viis mintat. Mi panni tuuhu lühkohe aigu üte seto- ja tõõsõ vinnekeelidse leelotusõ, a tuust oll viländ, õt saia' amfitiatri jalamilõ kagonõnu' rahvahulgalt tenõtähes üts lämme ja võimas aplaus.

Oll uskmalda' hüä tunnõh, ku baškiirlannadõst noorõ' grupijuh' meele ar' minemisõ aigu lauli' puhtah eesti keeleh ette laulukõõ „Kaugel külas“. Jumalaga jätteh õlõ pisarit, selle õt tuu külälislahkus ja huulminõ, minkaga' meid vasta vöödõti, oll siiras, süändlammistäv ja vastastikunõ.

Siidisõsarõ tennäs süäimest Eesti Folkloorinõukogo nõukoko, teno kinkõlõ mi sai eräkõrralitsõ võimalusõ tutvusta' seto kultuuri kõõlõ ilmalõ.

Erilinõ teno lätt folkloorinõukogo avvulisilõ liikmilõ Tominga Monikalõ, kiä oll eestläisi asõndamalda' abikäsi reisi organisiiemisõ man, ja Nassari Elvile, kiä tävvend Siidisõsarõ lavajoudu uma rikkaligu leelokogõmusõga'. Mi tennä Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapitali osalitsõ reisiteutusõ iist. Mi tennä Kiitsharakit, kiä tegutsõs Tõldmakeri Krista juhõndusõl, sujuva lavalitsõ kuuhtüü iist ja lõbusidõ laulu- ja pillimängulitsi bussisõitõ iist.

Suur teno ja kumarus CIOFF Folkloriada 2021 kõrraldajilõ, vabatahtlikõlõ, kiä' olli' giidi', mentori' ja tõlgi'; teno bussijuhele, söögitegijilõ, kihakuumusõmõõtjilõ ja kässidesinfitsiirjilõ, turvaekipaažõ tüülisilõ ja lavameistridõlõ!

Ja peräkõrra, kõgõ suurõp teno muidogi' Pekolõ!

Ütskõrd üteli Siina: „Mamma, lupa' liina ...“

TORMI PIRET

II Seto tandsopido vedosnik

Olõ-õi tiidä', kas mamma lubasi vai lupa-as, a Talina vanaliina kivve pääl käve 15. augustikuu pääväl kostmah II Seto tandsopido „Kagoh kulatasõ“.

Setomaal peeti 14.–15. augustikuu päivil kostipäivä, a seto tandsja' lätsi' eis' kostma Eestimaa pääliina. Talina Vanaliina Päivi kõrraldaja' tei' jo keväjä ettepanõhki tuvva' seto tandsopido liina kivvele. Sis, ku oll' pelädä', õt Seto Folk üteh tandsopidoga tulõ taudi peräst ka timahava edesi tougada'. Õnnõst sai nii folk ku tandsopido juunikuuh Setomaal ar' peet.

Õgas tuuperäst Talina pido pidämälädä' jää-äs. Taudi pelgäminõ kasvi külh suurõbast ja pääle hüvvi lähkonaabridõ Vinnemaa ja Läti julga-as Talina pidolõ tulla' ka Rāpinā. Tuuiist olli' kõrdapite kotussõ pääl hüä' naabre' Vahtsõliina tandsja' ja pillipark üteh vedosnigu Leelansi Ingaga. Kitä näid ette ja taadõ! Hüä tunnõh om säändse naabrega kuuh toimõta', kinkä pääle saat kimmäs olla', õt kõik jääs sõodmuudu, nigu om kõnõldu. Tehnä, kullä Vahtsõliina rahvas!

Tore naaber setodega Vastse-liina ongi olnud. Oma vahva murrakuga lauldes on nad peole tulnud. (Tungla Leelo)

Pidopäävä hummogu korjusi' tandsja' ja pillimängjä' tandsõ- ja kultuurikodo Modus maja taadõ parkmisplatsi pääle ja tahsamah massinidõ ja viilumpõ vaihõl sai tandsõ' läbi tandstus ja soovoorinõ pido paika pant.

Seto tandsopido ku perimüspido om uma olõhkilt suur kirmask ja kattõ õkva ütelist kirmaskit saa-ai olla'. Innekõkkõ oll' üts naabre – Rāpinā – puudu. Hädä no, setokõsõ'

tandsõ' sis kats tandsõ inäbä. Setomaal juunikuuh oll' 10 tandsõ, a Talinah augustikuuh 12. Umme tandsõ mõist õga seto õga kell tandsi'.

Pillimiihi ja lauljit oll' ka kõrdu veidebä ku Setomaal. Täpsebält üldeh saie' Leima Evelin ja Tormi Ando Temmo katõkõistõ 12 tandsõ mängtüs. Seto tandsjit jakkus. Nii nuid, kiä' ka Setomaal tandsõ', ku nuid, kiä' õnnõ Talina pidolõ tulli'. Oll' näid Talinast ja Setomaalt, Harjust ja Võrost, Rāpināst ja eiski Kilingi-Nõmmõlt.

Talina liinast tull' seto tandsopidoliisi tervtämmä Talina liinapää Kõlvarti Mihhail. Tuu oll' tandsorahvalõ ni kogo seto kultuurilõ suurõst avvust. Setomaa puult oll' kotussõ pääl augustikuu hakatusõh kiiora järgmädsele ülembsootskalõ üle andnu sootska Järvelilli Rein.

Üts eisherälinõ päältkaeja oll' viil – I ja II Seto tandsopita luulõhtusõ' kirotanu Tungla Leelo. Pääle pido arkaemist arvas Leelo: „Soo oll' tävveste vana ao pido. Kõik nuu' tandsja' tulli' ja tahtsõ' niiväega ummi vannu tandsa tandsi'. Kiäki panõ-õs määnestki sundust – mehe' ja väigokõsõ' latsõ' tulli' ja rõõmolidsõlt tandsõ'. Kogo pido oll' niiväega perss.“

Jah, seto tandsopido om sääne, kohe saa tulla' ütsindä vai üteh paarilisõga vai üteh sõpruga. Seto tandsopidol tulõ tandsi' pilli perrä ja ilmahki olõ-õi tiidä', ku mito vuuri pilimehe' mängvä', õi eiski tuud, määne tands määndse perrä tulõ. Seto tandsopidol saava' tandsi' ütehkuuh latsõ' ja noorõ', mehe' ja naase', teedakõsõ' ja paabakõsõ'.

Peräpidol Talina seto salongih arvssi' tandsja', õt III Seto tandsopido tulõ pitä' kol' vuuri.

Saagu mõttes küpseks uued suured teod! Jäägu setodele ikka tantsupeod! (Tungla Leelo)



Seto tandsovägi Talinah.

Tormi Pireti kogo pilt

Mille mi tei 5. hainakuu pääväl Küllätüvä küläh Rammsteini terrorit

MERCA

Päält riigijaanipäävä pito nakaš mullõ silmä, õt mi välikõõgih olõva muusigakeskuse üte kõlari sisse läts tsillõkõnõ hüürläne. Vahtsõ ao kõllõl omma' jo sääl all määntsegi' mulgu', õt helü parõmpahe vällä pasesi', arva ma'. Hüürläne tull' tast vällä ja pisu ao peräst läts sisse kah. Ku tä kohegi mulku sisse lätt, sõs om täl plaan: pesä tetä'. Esihindäst om hüürläisi sääntsist ja määntsist: mõnõ' omma' ka suvõ lõpuh, innemp kuulmist, rahomiilsempä', a tõõsõ'

tüküse' egäütega tüllü, õkvalt ku omma' hinnäst kääritänü viljust täüs tõmmanu ni surmsilmi iih eiski. Olõ-õi näile otsaette kirotõt, õt kumma' nä omma'.

Pannimi tuupääle muusigakeskuse käümä. Pisu ao peräst linnäs hüürläne kõlli siist häiritü olõkiga vällä. Oll' õtak. Istimi tah viil mõnt aigu ... Tagasi timä tulõ-õs. Tuukõrd. Sai vaihtõpää Obinitah oltu ja koh viil: olõ-õs kuigi aigu insekti kaeskõllõmist tetä'. Ja tull' vällä, õt nimä' saiva' sääl tuuaig raholidsõlt toimõnda'.

Hainakuu algusõh seersevä'

hüürläse' joba partsiviisi kõlli mulgust sisse-vällä. Imre kai toda janti pisu aigo, kaksõ hambidõga määntsegi teibi külest juppõ ni kliipse kõllimulgu' noidõga kinni. Arvssimi, õt soo teoviiisiga saa kõik kõrda, a tutkit, brat!

Hüürläne om külh tsillõkõnõ, a lõvva' omma' kimmä'. Läts õnnõ paar pääväkõist, ku kliiplindile olliva' ilosa' mulgukõsõ' sisse jürätü ja tsurmlõminõ jakku inneskitse huuga.

Istsõmi Imrega õdagu välikõõgih ja tuumatimi, midä tetä' ... Mürgütämise vasta saiso ma' kimmält: olõ tollõ

poolõst marurohilinõ. Tõõsõst külest – kuis tuud kihvti kõlli sisse toppi'. Penssu, näütüset.

„Kullõ', panõmi näile tummy pääle,“ tei ma' ettepanõki, ku laadanapulga toss tek' näid õnnõ pisu hoimatsõmbast, a arkolimisõst paistu-us määnestki märki. Ma tundsõ hinnäst ku kiudutaja, a tõõnõkõrd vöi latsõlats küllä trehvädä' ja ku nättüset mõnõ marakõsõga tüküh hüürläst haukas ... Võih, taivakõnõ!

Muusigakeskuseh oll' õnnõ kats plaati: Aapo „Kiriväne ilves“ ja Rammstein. Edimädse pääle näütä-äs putuski' mää-

nestki herevüst vällä.

„Liig rahomiilne,“ arvssi ma'. Imre pand' Rammsteini pääle, käänd' punni' põhja. Ohoh! Nakaš näid mulgust vällä tuloma ku soldanit palama lannü laskõmoonalaost. Lin-nassivä' ümbre kõlli uma puultõist tunni vai nii. A imä om jo sääl seeh ... Naksiva' sõs kõvõmba' Rammsteinist huulmalda mulgust õks sisse minemä.

„Käänä' bassinupp põhja!“ härgoti ma'. „Tuu mats piäs näil õks süäme rütmäst vällä ajama.“

Jaah ... Tull' vällä, õt mi muu-

sigakesküs om liisnalt muudnõ massin, kiä pääläkäänat bassi tõisi tuunõga ütesugumatsõs ar' tuunü.

„Eeh,“ lei ma perämädses käega. Vöti kats nätsujuppi ja teipi. Topsõ rõivaräbälä' kattõ kõllimulku ni kliipse lindiga lajalt kinni. Kiä' vällä jäivä', pruumõsõva' välastpuult teipi jürädä', kõllist kostsõ kah määnestki krõhva-krõhva hellü. Kestse soo saiso mõnõ pääväkese, vaest nelli vai viis. Parhilla' om kõlli ümbre ja seeh raho. Tõõnõkõrd tulõ ette, õt piät ummi piirimiihi kuigi sortma ...



Nuursootska Operi Rain.
Sundelli Harri pilt

Intervjuu nuur- sootskaga

Kiä sa olõt ja kost sa peri olõt?

Ma olõ Rain Oper, 15-aastaganõ, Setomaa piiri päält Niit-sikult peri. Ma opi Orava koo-lih ja lõpõda 9. klassi. Olõ ka’ Nuuri Kotkastõ organisatsioo-nih Võromaa malevah.

Koh sa kõgõ inäbä kuu-lõt seto kiilt? Ku pallõ sa eis’ kõnõlõt vai arvu saat?

Kõgõ inäbä kuulõ seto kiilt laulast, mullõ meelüs bänd Zetod, ja vaehtõpäl kuulõ ka’ Verska päält. Ma väiga’ mõis-ta-ai kõnõlda’ seto keeleh, a ku kiäki’ mu käest midägi’ seto keeleh küüsüs, sis ma saa arvu õks. Ma tahasi’ kindlahe seto kiilt ar’ oppi’ ja inäp seto kee-leh inemisiga’ kõnõlda’.

Mäntse’ huvi’ sul omma’? Minkõga’ sa vabal aol tegelet?

Vabal aol ma Kau sõpruga’ väläh ja ku om nuuri jaos mõtõld üritüs, sis ma hüä mee-lega’ lää sinnä’. Ma tegele ka’ muusigaga’ ja väikop kõrval-hobi om jalgpall.

Ku kavva sa olõt karmošk-kat mängnü’ ja koh sa tuud opõt? Mäntse’ mängo’ sullõ hindäle kõgõ inäbä meeliüse’ ja kiä om su iihkujo?

Karmoškak ma olõ opnu’ 2–3 aastakka. Kats aastakka opõ Verska muusigakoolih ja peräst aastaga olõ eis’ ummapääd opnu’. Mu lemmik om muusik Leima Matis. Tä om olnu’ mullõ suur iihkujo karmoška mäng-misõl ja ma olõ eis’ opnu’ timä videokursusõ perrä hulga asju, mia om andnu’ pallõ huvvi kar-moška vasta. Väiga’ pallõ laula olõ opnu’ timä videodõst. Mu lemmigu’ omma’ Matisõ tett „Tantsulugu” ja „Luitekass”.

Mia om su jaost seto kul-tuuri man kõgõ tähtsäv vai süämeperä?

Mu jaos om seto kultuuri man kõgõ inäp süämeperä tuu, õt kõik seto’, setomaalasõ’ hoitva’ kokko. Kõik omma’ hüä-meelelitsõ’ ja hüä’ inemisõ’ ja kõik avitasõ’ kõiki.

Midä sa arvat, ku pallõ’ noorõ’ pidävä’ seto kultuuri parhilla’ tähtsäs ja hoitva’?

Ma arva, õt nuid nuuri om olõmah pallõ, kiä’ hoitva’ ja pidävä’ seto kultuuri tähtsäs ja olulitsõs, tuuperäst õt seto kul-tuur om mu arvatõh huvitav ja ütてviisi lahe.

Küüsse KAHUSKI PÄIVI

VELLO LÕVI

18.09.1956 – 7.08.2021

Mi siäst om lännü’ Lõvi Vello – Setomaa ja seto aša iist saijsa. Kõva sõna ja õkvaütlemisõga’ võitlõja, samah ka’ praktik, vaimuineminõ ja aatõmiis, oll tä kõõ avat olukõrda arvõs-tavidõlõ mõistlikõlõ kompromissele. Aasta-gil 1993–1999 oll tä Verska vallavanõp, aas-tagil 1993–2011 kõigi Seto Kongresse üts pääkõrraldajaist.

Lõvi Vello süämeasi oll Setomaa ja Seto-maa tulõvik. Tä oll üts päämitsi vedosnikkõ, ku 1989. aastagal naati vällä andma Eesti kodanikõ kaartõ Setomaal ja Petserimaal ni tetti Petserimaa kodanikõ komitee. Säält edesi Petserimaa saadikust Eesti Kongressil. Arvada’ säält ka Seto Kongressi mõtõh, minkõga Vello tull vällä 1991. aastaga Kaika suvõülikoolih Obinitsah ni edesi 19.08.1991 paasapäävä aigu Obinitsa koolimaja kuuholõkil. Sis mürisi’ jo sõamassina’ Talina poolõ ni lepüti kokko, õt kongressi märgoga mindäs edesi sis, ku jum-mal elopäivi and. Massina’ lätsi’ tagasi, kost tulli’, a kongressi tegemisõ võtsõ Vello üles vahtsõst 1993. aastaga keväjä. 9.10.1993 astõ III Seto Kongress kokko Verskah ni om seto rahva esindüskogo täämbätse pääväni.

Aol, ku Vello oll Seto Kongressi pääkõrral-daja, om kongressi otsustõna vasta vöödõt ja teos saanu’ järgmätse’ suurõ’ aša’: setodõ rahvusõs tunstaminõ ja Seto lipu kintäminõ, Setomaa aolehe ja raadioprogrammi Kauma-toukaminõ, toetuisi jagaminõ kontrolljoonõ taadõ jäänü’ setodõlõ, Setomaa Valdu Liidu luuminõ, Vabariigi Valtsusõ Setomaa Asatund-jidõ Komisjoni moodustaminõ, Setomaa kul-tuuriprogrammi ja arõnguprogrammi Kauma-pandminõ. Vello avit nuu’ mõttõ’ kongressilõ tuvva’, läbi hääletä’ ja ello viiä’.

Vello oll väiga’ murõh kontrolljoonõ taadõ jäänü’ Petserimaa idajao peräst ja pruumõ tetä’ kõik, õt tuu maa saasi’ jal’ liidet Eesti-maaga’. 1993. aastagal, ku piir oll viil vallalõ, kõrrald tä tuujaost Petserimaa idajaoh allkirju korjamist ja käve nuid ka’ eis’ talost tallo kogo-mah. Olukõrra pingelisust näütäs episood, koh allkirju kogojil tull hinnäst Vinne sõduridõ iist kääki’ seto tarõh kardina taadõ. 1994. aastaga sügüsest kooni’ 1995. aastaga peräotsani oll Lõvi Vello Vabariigi Valtsusõ eriesindäjä Pet-serimaal. Aamõdikotus kaotõdi peräst tuud, ku Eesti loobusi Vinnemaa kuuhsaisu lännü’ aladõ tagasinõudmisõst.

Lõvi Vellolt om peri ka’ mõtõh ja algatus luvva’ Seto instituut. Peräst tuud, ku Võro-Seto instituudi mõtõh liiva juusk ja Võro instituut tetti, oll tä Seto instituudi mõttõ kandja ja tut-vustaja – nii Setomaal ku ka’ välähpuul tuud. Päält 15 aastaga, pääle tuud ku oll kõnõlnu’



kogokunnaga’, Setomaaga’ seot tiidläste ja Kultuuriministeeriumiga’, sai tuu mõtõh teos 2010. aastaga keväjä, kavandõdust kül’ pallõ tagasihoidligubal kujol – mitte riigi püsirahas-tusõl toimiva organisatsioonina, a projekti-põhitsuõl tegutsõva tsihtasutusõna. Tsihtasu-tusõ asutajidõ siäh esind Vello seto kogokunda.

Vello mõttist jäi’ mitmõ’ ello viimäldä’. Rea-lisiirmäldä’ jäi mõtõh maapäälsest alalisõst, aastaga läbi tegutsõvast Seto Kunigriigist, koh õga päiv midägi’ toimus ja koh inemisil olõs võimalik nätä’ tuud, kuvvamuudu Seto-maal vanastõ õgapääväst ello eleti. Sääl pidä-nüs Vello kavvu perrä olõma Kunigriigi rahhu vermmiskoda ja kõrd aastagah Kunigriigi päiv – seto rahva kokkotulõminõ. Kunigriigi jaos oll mõttõh valmis kaet kats võimalikku maa-tükkü: Obinitsa paisjärve lähkohe vai Piusa kaivandusõ lähkohe, karjääräst töösõlõ poolõ maantiid. Ello lää-äs ka’ mõtõh vahtsõst mas-tõrast Obinitsa piirkunda, vastakaalus kaotõt Petseri mastõralõ.

Lännü’ om suur mõttidõ luuja, kõrraldaja, iistvidäjä ja takasttõukaja. Miis, kiä toet kõkkõ, mia om Setomaalõ kasulik, ja kiä and hindäst Setomaalõ kõik, mia oll anda’. Vello mõistsõ ja pruumõ Setomaaga kõütä’ inemisi ka’ väläh-puult Setomaad. Timä iistvõtmisõl ja osalusõl olnu’ aša’ omma’ jätnü’ tugõva jäle ja pallõhki’ kujondanu’ täämbäist Setomaad.

Seto Instituudi nõukogo
Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo

Aig

Koolukõnõ om jal’ kufastõ tennü’, haardnu’ ar’ üte mehekese, kedä tiidäs õgal puul Setomaal ja Talina lii-nahki’, vöödõti miis, kinkõ päämätsest süämeasast oll timä hindä sünnümaa.

Kõikaig mi joostõlõ ja haara ütelt puult ja töösõlt puult, kogo kokko kraami, korja kokko kogotavva. Ja sis om üte kõrraga’ kõik läbi, midägi’ olõ-õi siih inäp vaia. A tuu tii, õt siiä’, soooh päivä jouda’, ommõgi’ elotii. Mi kõik uma eloao seeh kamanda minkõgagi’, tii midägi’, suu-rõbat, väikõbat, tii täks sää-nestmuudu, mia om meele süämeperä.

Ma või üldä’, õt ma tiidse, tšuut tundsõ Vellot, a tuu

kõik oll ütine seto aša iist väläh olõminõ, õt elo lääsi’ Setomaal seto muudu edesi. Viimätsidõ aastagidõ jutata-misõ’ olli’ süäimest süämehe, innidse’ jutu’ olli’ päämät-selt laja’ Setomaa elo kõrda-säädmisõst ja seto keele-meele ja setokõisi alalõjää-misõst umal maal. Sis mi olli noorõ’, virga’ ja arvssi, õt mi jovva ja saa kõõga’ kõrda. Pal-loga’ saigi’.

Vello ku pääväpoiskõnõ, kiä tull julgõlt, mõtõl, kõnõl ja läts kipõlt edesi, kiä kae-es tagasi, pelgä-äs midägi’. Sää-nestmuudu paistu. Timä hing hoit seto hingi poolõ ja pruumõ ka’ tõisi üteh haarta’.

Nõo’ viimädsõ’ päävä’ omma’ pandnu’ jal’ süväste mõtlõmma innidse a pääle, miilde tulõtamma, kuvva-muudu mi kokko korju, arodi,

pei plaanõ ja vei nuid ello. Õks säänestmuudu, õt üts tougas ussõ vallalõ ja töösõ’ astõ’ takah, õt kuuuh minnä’ ja olla’ tuuh aoh, midä mi eis’ kokko sai, ehidi. Aoh saat õnnõ mõttõh tagasi minnä’, tagasi tiid olõ-õi, õks edesi. Vello tii sai otsa. Timä tii oll lağa, a kahõs lühkõkõnõ. Tä palli minneh läbi, a uma tulõga’ näüdäs tõisilõ tiid, ragi uma rahvalõ laeba raakõsõ edesiminekis.

Kõik Vello tegemisõ’ jäävä’ jääjilõ alalõ, timä nimme jäiäs manima, nimi jääs jälõpääle, hingekene jääs mi kõigiga’, kiä’ mi timmä tiidse hõste vai veidokõsõ, tä om meid kõiki pututanu’ ja mõnõh mõttõh herätänü’ ja avitanu’.

Aitumma kuuuh olõ aost ja kerget olõmist hingiilmah.

SARVÕ ÕIÕ

SÜNNÜPÄÄVÄ’ SEPTEMBRIH

Tuulõ Brittany – 22
5. september
Helmise leelotütrik

Mesikäpä Laivi – 52
6. september
seto söõgi tundja

Ahvena Marika – 48
7. september
laulupargi Õiõ Seto’
leelo- ja pillinaane

Ojametsa Lea – 45
7. september
Hõpõhelme’ ja Meremäe
mehe’ leelonaane

Toomõ Iti – 55
8. september
leelonaane
ja leeväküdsäjä

Raudoja Ahto – 47
8. september
sootska, Seto Instituudi
vedosnik, Seto Kongressi
Vanõmbidõ Kogo
liigõh

Laaneotsa Annela – 43
8. september
sootska, Seto Latsi Kooli
vedosnik

Pliineri Natalja – 70
10. september
Petsere 2. Keskkooli
innine oppaja

Tarrosõ Aira – 57
11. september
Mokornulga koori
leelonaane

Agafonova Marju – 57
11. september
Hõpõhelme’ ja Meremäe
mehe’ leelonaane

Sibula Tiit – 42
11. september
muusiumitüütäjä,
Liinatšura’ laulumiis

Variksoo Elena – 28
14. september
Seto nuuri koori
Tsirgukõsõ’ vedosnik
Petsereh

Tullusõ Kaja – 57
15. september
Setomaa Liidu kirotaja

Valgu Meel – 36
16. september
Nedsäjä külä arõndaja,
pilli- ja leelonaane

Batalinovskaja Linda – 83
17. september
Petsere 2. Keskkooli
innine oppaja

Helmi Aino-Maria – 77
18. september
Hõpõhelme’ ja Meremäe
mehe’ vedosnik,
Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Luga Maie – 61
19. september
Sõsarõ leelonaane

Haukanõmmõ Tiiu – 87
20. september
Petsere 2. Keskkooli
innine oppaja

Karro Kärt – 22
22. september
Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Nurmeotsa Juta – 68
23. september
Helmise leelonaane

Kauksi Ülle – 59
23. september
kiränik, Mokornulga koori
leelonaane

Raua Siina – 91
25. september
Hõpõhelme’ ja Meremäe
mehe’ leelonaane

Ristimäe Ingrid – 65
25. september
Ilolisõ ja Madara’
leelonaane

Lehese Ester – 54
25. september
Mokornulga koori leelo-naane, Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Liivago Imre – 34
25. september
Setomaa valla volikogo
asõesimiis

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Aino Seeba	93
Valentina Kandla	93
Sinaida Raud	91
Laine Nõlvand	90
Sinaida Sarapuu	89
Ludmilla Lennuk	88
Maria Saarela	88
Raissa Rassadkina	88
Zinaida Mäepalo	87
Aino Lummo	85
Aleksei Kozlov	85
Raissa Rogatšova	84
Heino Kuuse	83
Maria Nisu	83
Linda Saviots	83
Maria Tillo	82
Helgi Ubinhain	81
Hulda Helekivi	81
Anna Mokrikovskaja	81
Küllli Kauksi	80
Evald Pähn	79
Aari Veski	79
Silvia Eelsalu	78
Viktor Harju	78
Saima Lepaste	77
Saveli Tšubajev	76
Aino Ledjanova	76
Kalju Teppo	76
Pille Nooni	74
Endel Toomemägi	74
Viktor Perve	74
Krista Mõisja	74
Mihhail Bogatov	74
Senni Tamm	73
Nikolai Prokopjev	73
Vaido Kooser	72
Koiti Laanemäe	72
Aare Kuura	72
Luule Tuusa	71
Mihail Matrosov	71
Siina Möldri	70

Õnnitlõmi
tillõkõist
vallakodanikkul!

ROXANNE
SILM

Leinämi

+ Eha Kallas